

Uključivanje djece u predškolsku odgojno-obrazovnu ustanovu kao zaštitni čimbenik posljedica dječjeg siromaštva

---

Kramarić, Sandra

Professional thesis / Završni specijalistički

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb / Sveučilište u Zagrebu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:241139>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
PRAVNI FAKULTET

SANDRA KRAMARIĆ

**UKLJUČIVANJE DJECE U PREDŠKOLSKU
ODGOJNO-OBRAZOVNU USTANOVU KAO
ZAŠTITNI ČIMBENIK POSLJEDICA
DJEČJEG SIROMAŠTVA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor:

Izv.prof.dr.sc. Olja Družić Ljubotina

Zagreb, 2021.

University of Zagreb
FACULTY OF LAW

SANDRA KRAMARIĆ

**INCLUSION OF CHILDREN IN PRESCHOOL
EDUCATIONAL INSTITUTION AS A
PROTECTIVE FACTOR OF
CONSEQUENCES OF CHILD POVERTY**

FINAL THESIS

Supervisor:

Izv.prof.dr.sc. Olja Družić Ljubotina

Zagreb, 2021.

ZAHVALE

Zahvaljujem se mentorici prof.dr.sc. Olji Družić Ljubotina na pomoći, brojnim stručnim savjetima, strpljenju i podršci tijekom izrade ovog rada.

Zahvaljujem se svojim prijateljima i radnim kolegicama koji su mi bili pomoć i moralna podrška tijekom studiranja.

Najveće hvala mojoj obitelji koja je uvijek vjerovala u mene na neki sebi svojstven način, Šimi i Luciji na bezuvjetnom razumijevanju, odricanju i ponosom čime su me zadužili da uspijem u svojim nastojanjima.

UKLJUČIVANJE DJECE U PREDŠKOLSKU ODGOJNO-OBRAZOVNU USTANOVU KAO ZAŠTITNI ČIMBENIK POSLJEDICA DJEČJEG SIROMAŠTVA

SAŽETAK

Suvremeno društvo današnjice obilježavaju gospodarske i ekonomske krize u globalnim razmjerima koje ostavljaju negativne učinke na društvo u cjelini posebice na obitelji i njihovu djecu. Osim što se odražava na životni standard obitelji, značajno utječu i na odnose unutar nje, ponajviše na djecu koja su u potpunosti ovisna o svojim roditeljima. Djeca su jedna od najranjivijih populacija ovisna ne samo o svojoj obitelji, već i o društvu i prilikama, od same egzistencije, uvjeta života te odgoja i obrazovanja. Upravo nedostupnost neophodnih resursa i izbora uključivanja u društvo mnogim obiteljima koje žive u siromaštvu ili u riziku od siromaštva negativno utječe na kognitivni razvoj djece, njihovo zdravlje i dobrobit u budućnosti. Siromaštvo dovodi do transformacija unutar obitelji i njenog sve češćeg raslojavanja, stoga je važno propitivanje statusa obitelji i djece koja žive u siromaštvu ili u riziku od siromaštva na široj društvenoj razini, posebice kod osoba koje su profesionalno u kontaktu s djecom. Cilj ovog rada je istražiti uzroke i posljedice siromaštva djece te indikatore dobrobiti djece koja odrastaju u siromaštvu. Pritom se posebno želi istražiti značaj uključivanja djece koja odrastaju u siromaštvu u ustanove predškolskog odgoja i obrazovanja s ciljem ublažavanja posljedica siromaštva.

Ublažavanje posljedica rizika od siromaštva i socijalne isključenosti može se postići uključivanjem djece u odgojno obrazovne ustanove od najranije dobi, a time direktno podrškom i pomoći u osnaživanju njihovih obitelji u postizanju što kvalitetnijeg roditeljstva i života u prilikama u kojima su se našli.

Ključne riječi: dječje siromaštvo, rani i predškolski odgoj i obrazovanje, Grad Sisak, rizici i posljedice siromaštva.

INCLUSION OF CHILDREN IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION AS A PROTECTIVE FACTOR OF CONSEQUENCES OF CHILD POVERTY

ABSTRACT:

Modern society is characterized by economic and health crises and natural disasters on a global scale which leave negative effects on society as a whole, and especially on families and their children. Along with affecting the standard of living of the family they also have a significant impact on the relationships within it, especially on children who are completely dependent on their parents. Children are one of the most vulnerable populations, dependent not only on their families, but also on society and the opportunities in it, from their very existence, living conditions and upbringing and education. It is precisely the unavailability of necessary resources and the choice of inclusion in society for many families living in poverty or at risk of poverty that negatively affects the cognitive development of children, their health, well-being in the future. Poverty leads to transformations within the family and its increasing stratification, so it is important to question the status of families and children living in poverty or at risk of poverty at a wider social level, especially among people who are in professional contact with children. The aim of this paper is to investigate causes and consequences of child poverty and indicators of the well-being of children growing up in poverty. In this paper, we especially want to explore the importance of including children growing up in poverty in preschool education institutions in order to mitigate the consequences of poverty. Mitigating the consequences of the risk of poverty and social exclusion can be achieved by including children in educational institutions from an early age, and thus by supporting them directly, helps them strengthen their families in achieving better quality parenting and living conditions in the situations in which they find themselves.

Key words: child poverty, early and preschool education, city of Sisak, risks and consequences of poverty.

UKLJUČIVANJE DJECE U PREDŠKOLSKU ODGOJNO-OBRAZOVNU USTANOVU KAO ZAŠTITNI ČIMBENIK POSLJEDICA DJEČJEG SIROMAŠTVA

SADRŽAJ

SAŽETAK

SUMMARY

UVOD.....	1
1. POJMOVNA ODREĐENJA SIROMAŠTVA.....	1
1.1. Relativno i apsolutno siromaštvo.....	2
1.2. Rizik od siromaštva.....	3
1.3. Materijalna deprivacija i socijalna isključenost.....	4
1.4. Subjektivni pokazatelji siromaštva.....	5
1.5. Teorije siromaštva.....	6
1.5.1. Teorija situacijske prisile.....	6
1.5.2. Teorija začaranog kruga.....	7
1.5.3. Teorija kulture i supkulture siromaštva.....	7
1.5.4. Koncept podklase.....	7
2. SIROMAŠTVO DJECE.....	7
2.1. Rizici i posljedice siromaštva djece.....	9
2.2. Borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti.....	11

2.3. Pravna regulacija zaštite djece i obitelji u siromaštvu.....	12
2.3.1. Europski okviri.....	14
2.3.2. Nacionalne politike i strategije.....	15
2.4. Prikaz istraživanja o siromaštvu i ranjivosti djece u Hrvatskoj.....	17
3. SPECIFIČNOSTI RASTA I RAZVOJA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI.....	26
3.1. Siromaštvo obitelji kao rizični čimbenik odrastanja djece.....	27
3.1.1. Obitelj i roditeljstvo u suvremenom društvu.....	27
3.1.2. Ekonomski stres i roditeljstvo.....	28
3.1.3. Posljedice nezaposlenosti roditelja na djecu i obitelj.....	29
3.1.3.1. Učinak nepovoljne financijske situacije na odgojne postupke roditelja.....	29
3.1.4. Izazovi obiteljskog siromaštva.....	30
3.2. Značaj uključivanja djece u programe ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.....	33
3.2.1. Funkcija institucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja i njegovi ishodi.....	33
3.2.2. Pokazatelji uspješnosti djece koja su bila uključena u predškolske odgojno-obrazovne ustanove.....	34
3.2.3. Mogućnosti i izazovi ublažavanja siromaštva djece kroz predškolski odgoj.....	37
4. PRIMJERI DOBRE PRAKSE UKLJUČIVANJA RANJIVIH SKUPINA DJECE U PREDŠKOLSKI ODGOJ - GRAD SISAK.....	40

4.1. Uključivanje djece predškolske dobi kroz rad udruga i društava: „Društvo naša djeca Sisak“, „Grad prijatelj djece“, „Grad prijatelj izviđača“, sportski programi Športsko rekreacijskog centra Sisak.....	40
4.2. Besplatan vrtić za djecu u riziku od siromaštva.....	41
4.3. Integracija djece romske nacionalne manjine u redovan program predškolskog odgoja.....	42
4.4. Odgojitelji za djecu s teškoćama u razvoju.....	43
4.5. „Sisačka šarena inkluzija“.....	44
4.6. Centar igre i knjižnica igračaka „Krenimo zajedno“.....	45
4.7. Mjere podrške siromašnim obiteljima djece školske dobi.....	46
ZAKLJUČAK.....	47
LITERATURA.....	49

UVOD

Djeca koja žive u siromaštvu oskudijevaju u većini stvari koje su nužne za njihov uredan razvoj što se na svim područjima negativno odražava na njih. Ovisni o svojim roditeljima, djeca dijele sudbinu svojih obitelji te se stoga dječje siromaštvo ne može ublažavati i rješavati ako se istovremeno ne pomaže i njihovoj obitelji, jer bi u suprotnom mogla završiti u bezizlaznom krugu siromaštva iz kojega će teško izaći i u odrasloj dobi. Obitelji i djeca koja žive u siromaštvu više su od drugih obitelji izloženi zdravstvenim i socio-emocionalnim teškoćama te svakodnevnom stresu. Zbog toga djeca koja žive u siromaštvu u lošim životnim uvjetima u ranoj dobi počinju zaostajati u socio-emocionalnom i kognitivnom razvoju. Njima je neophodna dodatna socijalna, emocionalna i obrazovna podrška društva u kojem žive. Kvalitetan odgoj i obrazovanje mogu pozitivno djelovati na izlazak iz života u siromaštvu, ali najveći su problem dostupnost i priuštivost sustava odgoja i obrazovanja za djecu od najranije dobi kao i neosvijestjenost njegovog učinka na život djece u siromaštvu i mogućnostima djelovanja sa ciljem olakšavanja posljedica. Stoga Ajduković, Matančević i Rimac (2017.:33.) navode da je „u narednim istraživanjima potrebno posvetiti dodatnu pozornost okupljanju i motiviranju učitelja razredne nastave i uključivanju odgajatelja predškolskih ustanova kako bi se istražio i osvijestio utjecaj odgojno-obrazovnih ustanova na djecu koja odrastaju u siromaštvu“. Nismo pronašli istraživanje kojim se dobiva uvid u perspektivu i mišljenja odgojitelja i stručnih suradnika u dječjim vrtićima o utjecaju siromaštva ili ekonomske krize na obitelji i djecu najmlađe dobi. S obzirom na to, poticaj za ovaj rad bio je da se spoznajama dobivenim iz uvida u stručnu literaturu i iz osobnog neposrednog iskustva rada u dječjem vrtiću dobije što realnija slika o značaju pohađanja dječjeg vrtića na razvoj djece odrasle u siromaštvu od najranije dobi.

1. POJMOVNA ODREĐENJA SIROMAŠTVA

Pod pojmom siromaštva najčešće se smatra stanje u kojem pojedinci ili kućanstva nemaju dovoljno materijalnih sredstava za podmirenje troškova života. Siromaštvo je staro koliko i čovječanstvo, samo što se njegova slika mijenjala. Najčešće se kao glavni uzroci siromaštva navode nezaposlenost i niska razina obrazovanja, što u suvremenom društvu nije sigurnost koja ljude štiti od siromaštva (zbog potplaćenosti, kreditne zaduženosti i nesigurnosti opstanka radnih mjesta). Sve to dovodi do zaključka da je siromaštvo, uvijek i svuda prisutna društvena

pojava, samo u različitim oblicima. Uz siromaštvo veliki broj teoretičara veže i pojavu nejednakosti koja nastaje u raspodjeli bogatstva i dohotka. Pri tome je važno ipak razlikovati siromaštvo od nejednakosti, jer siromaštvo razmatra apsolutni životni standard siromašnog djela stanovništva, dok se nejednakost odnosi na životni standard cjelokupnog stanovništva (Šućur, 2001.). Ako u društvu raste nejednakost to ne mora značiti da se mijenja i položaj siromašnih, jer siromaštvo ne procjenjujemo samo kroz prizmu nejednakosti. Suzbijanje siromaštva implicira zadovoljavanje osnovnih ljudskih potreba, u koje ulaze prehrana, zdravlje, obrazovanje, zaposlenje, stanovanje i sudjelovanje u društvenom i kulturnom životu.

Istraživanja i statistički podaci pobuđuju opravdanu zabrinutost kada su u pitanju djeca jer svake godine umire oko 8 milijuna djece zbog bolesti nastalih od prljave vode i onečišćenog zraka, a 50 milijuna djece ima mentalna ili fizička oštećenja zbog neadekvatne ishrane, 130 milijuna djece nema mogućnosti pohađati školu (Šućur, 2001.). Sve su to alarmantni podaci koji upozoravaju da se rješenju toga problema ne pristupa s dužnom pažnjom, na međunarodnoj razini

1.1. Relativno i apsolutno siromaštvo

Prema Šućur i sur. (2015.) relativno siromaštvo podrazumijeva sve one osobe koje nisu u mogućnosti sudjelovati u minimalno pristojnom životnom standardu društva u kojem žive (ne mogu si kupiti potrepštine ili sudjelovati u aktivnostima koje su uobičajene u društvu). U EU svaka zemlja članica određuje vlastitu granicu minimalno pristojnog životnog standarda, a definirana je kao 60 posto medijana (prosjeaka) nacionalnog dohotka. Siromaštvo podrazumijeva situacije u kojima obitelji nisu u mogućnosti raspoloživim financijskim resursima podmiriti osnovne potrebe koje su pretpostavke preživljavanja, održanja zdravlja i rada, prehrana, odijevanje, stanovanje, higijena, transport i slično (Šućur, 2001.).

Siromaštvo može biti i apsolutno, odnosno ono koje podrazumijeva trajno gladovanje i nepostojanje bilo kakvih pristojnih uvjeta za život, te se uglavnom odnosi na fiziološke potrebe. Ono polazi od osnovnih životnih potreba koje ljudima omogućavaju preživljavanje, što konkretno znači da ne postoje sredstva za osiguravanje minimalnih uvjeta za opstanak (Šućur i sur., 2015.).

1.2. Rizik od siromaštva

Stopa rizika od siromaštva je postotak osoba koje imaju raspoloživi ekvivalentni dohodak ispod praga rizika od siromaštva. Ona pokazuje koliko osoba ima dohodak ispod praga rizika siromaštva, a ne koliko je osoba doista siromašno. Prag rizika od siromaštva određen je na 60% od srednje vrijednosti (medijana) ekvivalentnoga raspoloživog dohotka svih kućanstava koji vrijedi za određenu zemlju EU-a (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2016.). Prag rizika od siromaštva prema Šućur (2001.) može se definirati kao razina dohotka ispod koje ljude smatramo siromašnima, odnosno iznad nje se ne smatraju siromašnima.

Prema podacima Eurostata za 2019. godinu u Priopćenju DZS o pokazateljima siromaštva i socijalne isključenosti napravljena je usporedba stanja u zemljama EU. Prema pokazateljima stope rizika od siromaštva i osoba koje žive u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti Hrvatska je na 11. mjestu od 27 zemalja. Usporedba 20 zemalja EU samo prema stopi rizika od siromaštva pokazuje da je Hrvatska na 7. mjestu (18,3%) (najmanju stopu rizika od siromaštva u EU ima Češka 10,1%, a najvišu Rumunjska 32,8 %) (DZS, 2021.).

Prema dostupnim podacima DZS (2021.) stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti za 2019. godinu pokazuje da su u Hrvatskoj u najvećem riziku od siromaštva osobe u dobi od 65 godina i više u jednočlanim kućanstvima odnosno samci (50,3%), pri čemu je rizik u toj dobi za žene veći nego za muškarce. Najmanje su u riziku od siromaštva osobe starosti 25-54 godine (ukupno 12,9 %, žene 12,1 %, muškarci 13,6%) što je najvjerojatnije povezano sa radnom aktivnošću osoba u toj dobi.

Kada se uspoređi rizik siromaštva za ukupno stanovništvo koji iznosi 18,3% sa podatkom za djecu od 0-17 godina koji je 17,1 % te se uspoređi sa podacima prethodnih godina uočava se da je stopa rizika od siromaštva djece u padu u odnosu na 2014. godinu kada je iznosila 24,6%, ali je još uvijek vrlo mala razlika između odraslih i djece. Ono što pri tome zabrinjava je da je unutar kategorije djece najveća stopa rizika od siromaštva kod djece u dobi od 12-17 godina koja ukupno iznosi 20%, veća u odnosu na djecu predškolske dobi (17,4%) (DZS, 2021). Tu razliku može se povezati i sa mjerama pomoći koje dobivaju djeca u siromaštvu od države gdje se ona smanjuju sa starosti djece i izlaskom iz obveznog osnovnog školovanja.

Nadalje, u usporedbi kućanstava u riziku od siromaštva s uzdržavanom djecom (DZS, 2021.) u 2019. godini najveću stopu rizika imala su kućanstva jednog roditelja s jednim djetetom ili više uzdržavane djece (33,8%) te kućanstva dvije odrasle osobe s troje ili više uzdržavane djece

(25,6 %), dok su najmanju stopu rizika od siromaštva imala kućanstva u kojima su dvoje odrasle osobe sa dvoje djece (8,9%).

Iz dostupnih podataka DZS (2021.) i usporedbom sa podacima prethodnih godina vidljivo je da je stopa rizika od siromaštva ukupnog stanovništva kulminirala i bila najveća 2011. godine (21,1%) od kada je u laganom padu ili stagnira, dok je za populaciju 0-17 godina u konstantnom padu od 2012. godine kada je bila najviša, čak i veća od stope rizika od siromaštva ukupnog stanovništva. Upitno je hoće li se taj trend nastaviti i u godinama u kojima je bila epidemija korone i elementarne nepogode potresa koji su utjecali na ekonomsku situaciju u državi na svim razinama.

Iznimna osjetljivost i izloženost djece u uvjetima života u siromaštvu je njihova potpuna ovisnost o roditeljima, odnosno nemogućnost utjecaja na njihove životne izbore kojima su dovedeni u takav nepovoljni životni standard. Ono čime su djeca još u nepovoljnijem položaju od odraslih kada žive u siromaštvu je to što za njih to nisu samo trenutačni teški životni uvjeti uslijed izloženosti siromaštvu, već o njihovom potencijalu i mogućnostima za razvoj ovisi hoće li biti siromašni i u odrasloj dobi. Siromašna djeca koja nemaju prilike i podršku u tim okolnostima su u visokom riziku da će biti i siromašni odrasli, odnosno da će doći do međugeneracijskog prijenosa siromaštva (Šućur i sur., 2015.).

1.3. Materijalna deprivacija i socijalna isključenost

Materijalna deprivacija odnosi se na pokazatelje koji upućuju na materijalne uvjete koji utječu na kvalitetu života kućanstava. Postoji devet indikatora materijalne deprivacije koje službeno prati Državni zavod za statistiku (DZS, 2021.) :

1. Kašnjenje s plaćanjem najamnine, računa za režije, stambenog ili potrošačkog kredita
2. Nemogućnost kućanstva da svim članovima priušti tjedan dana godišnjeg odmora izvan kuće
3. Nemogućnost kućanstva da si priušti obrok koji zadržava meso, piletinu, ribu ili vegetarijanski ekvivalent svaki drugi dan
4. Nemogućnost kućanstva da podmiri neočekivani financijski trošak
5. Nemogućnost kućanstva da si priušti telefon
6. Nemogućnost kućanstva da si priušti TV u boji
7. Nemogućnost kućanstva da si priušti perilicu za rublje

8. Nemogućnost kućanstva da si priušti automobil
9. Nemogućnost kućanstva da si priušti adekvatno grijanje u najhladnijim mjesecima

Stopa materijalne deprivacije prikazuje postotak osoba koje žive u kućanstvima koja si ne mogu, isključivo zbog financijskih razloga, priuštiti najmanje tri od devet indikatora materijalne deprivacije. Stopa teške materijalne deprivacije prikazuje postotak osoba koje žive u kućanstvima koja si ne mogu priuštiti najmanje četiri od devet indikatora materijalne deprivacije. Prema podacima Ankete u 2019. godini (DZS, 2021.) 51,7 % kućanstava nisu u mogućnosti podmiriti neočekivani financijski izdatak, dok 48,6 % kućanstava nisu u mogućnosti priuštiti tjedan dana godišnjeg odmora izvan kuće.

Socijalna isključenost obuhvaća puno više od samog siromaštva koje se odnosi isključivo na nedostatak resursa. „Socijalna isključenost usmjerava našu pažnju na proces, djelovanje i multidimenzionalnu nepovlaštenost i pruža okvir za analizu odnosa između svakodnevnog preživljavanja, blagostanja i prava.“ (MacPherson, 1997.:535, prema Šućur, 2001.)

Prema pokazateljima siromaštva i socijalne isključenosti za 2019. godinu (DZS, 2021.) prag rizika od siromaštva za jednočlano kućanstvo iznosi 32.520 kuna godišnje, dok je za kućanstvo sa dvoje odraslih i dvoje djece 68.292 kuna na godinu. Prema tome, u 2019. godini 23,3 % osoba u Hrvatskoj je bilo u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, a stopa materijalne deprivacije iznosila je 19,6%, dok je 7,3 % osoba bilo u teškoj materijalnoj deprivaciji.

1.4. Subjektivni pokazatelji siromaštva

Subjektivno siromaštvo je složena mjera koja se temelji na „individualnom doživljaju ili percepciji vlastitog objektivnog socio-ekonomskog položaja“ (Čudina-Obradović i Obradović, 1998: 28). U odnosu na dohodovne razlike između obitelji koje se mjere putem niza ekonomskih i socioloških varijabli koje su objektivne, subjektivno siromaštvo ne ovisi samo o objektivnom socioekonomskom položaju, već važnu ulogu igra i usporedba sa životnim standardima drugih ljudi (Delhey i Kohler, 2007; Castilla 2010., prema Ivanko, 2017.). Kako navodi Stropnik (1994.) pri definiranju siromaštva koriste se i subjektivna mjerila koja za osnovu imaju stajalište i osjećaje osobe čije se blagostanje ili korist želi ustanoviti. Subjektivno siromaštvo je uvjerenje osobe, bez obzira na aktualni dohodak ili postojeće resurse koje ima,

da su joj ta sredstva nedovoljna za prihvatljiv način života, odnosno da živi „sastavljajući kraj sa krajem“ (Bradshaw, Richardson i Ritakallio, 2007, prema Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2016.)

Prema podacima DZS (2021.) navodi se šest kategorija prema kojima dobivamo uvid u subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj:

1. Vrlo teško spajanje kraja s krajem
2. Teško spajanje kraja s krajem
3. Mogućnost spajanja kraja s krajem s malim teškoćama
4. Uglavnom lako spajanje kraja s krajem lako spajanje kraja s krajem
5. Lako spajanje kraja s krajem
6. Vrlo lako spajanje kraja s krajem

Prema navedenim subjektivnim pokazateljima, vrlo teško spaja kraj s krajem 11.9% kućanstava, teško 23,6% kućanstava, te s malim poteškoćama 44,4%. S druge strane, znatno je manji broj osoba koje lako ili vrlo lako spajaju kraj s krajem u Hrvatskoj. Tako je u 2019. godini 4,1% osoba procijenilo da lako spajaju kraj s krajem, a svega njih 0,9% je navelo „vrlo lako“.

Iz ranije navedenog je razvidno da je siromaštvo nemoguće jednoznačno odrediti odnosno definirati. Ono se može definirati pomoću određene visine dohotka ili razine blagostanja, ali da bi se dobila cjelovita slika dobro je uzeti u obzir objektivna i subjektivna mjerila. U konačnici, kada se osvrnemo na subjektivne pokazatelje siromaštva, vidljivo je da više od trećine kućanstava u Hrvatskoj (35,5%) vrlo teško ili teško spaja kraj s krajem.

1.5. Teorije siromaštva

Različiti društveni stavovi o siromaštvu, koji su se razvijali kroz povijest, tumače da su siromašni skupina ljudi koja svojevrijem pristaje na takvo stanje do onih koji su smatrali da je to skupina ljudi u društvu koja nije kriva za svoj težak položaj, doveli su do četiri najčešće teorije o siromaštvu (Šućur, 2001.)

- 1.5.1. Teorija situacijske prisile - objašnjava nastajanje siromaštva kao posljedicu na teške situacije i okolnosti u kojima ljudi ne mogu pratiti zahtjeve i očekivanja društva. Njihovo ponašanje i postignuća nisu posljedica njihove volje ili nezainteresiranosti, već nemogućnosti zbog teške životne situacije.

- 1.5.2. Teorija začaranog kruga - navodi da se siromaštvo prenosi iz generacije u generaciju. Međugeneracijski prijenos siromaštva je velika vjerojatnost, ali ne i pravilo. Zbog niskog životnog standarda (prehrana, zdravlje) i manjih mogućnosti za školovanjem i zaposlenjem velika je vjerojatnost nastavka života u siromaštvu, ali istovremeno istraživanja pokazuju da to nije pravilo.
- 1.5.3. Teorija kulture ili supkulture siromaštva - podrazumijeva da se život i ponašanje siromašnih razlikuje od života ostalih pripadnika u društvu, odnosno da se svi slično ponašaju, preživljavaju i imaju iste životne vrijednosti.
- 1.5.4. Koncept podklase - podrazumijeva da su siromašni skupina ljudi koji se strukturom života i ponašanja razlikuju od radničke klase što ih dovodi do siromaštva.

Niti jedna od navedenih teorija nije potpuno održiva u svojim tvrdnjama. Neke imaju ispravne postavke, ali ne i generalne zaključke. S obzirom na specifičnost siromaštva i mnoštvo uzroka uslijed kojih dolazi do njega, kao i specifičnosti društva u kojima se javlja i u konačnici, subjektivnog i objektivnog stava same osobe, ne mogu se generalizirati niti uzroci niti razlozi zadržavanja i ostajanja u siromaštvu.

2. SIROMAŠTVO DJECE

Siromaštvo djece u najširem smislu znači da djeca i mladi u svom djetinjstvu žive u neimaštini i neadekvatnim materijalnim uvjetima. Razlika između dječjeg i siromaštva odraslih je u različitim uzrocima i posljedicama koje mogu ostaviti dugotrajne ili trajne posljedice na život djeteta (Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina, 2017.)

Iskustvo života u siromaštvu djeci je posve drugačije nego odraslim osobama. Specifičnost je u tome što su djeca za ublažavanje posljedica siromaštva ili izlazak iz njega u potpunosti ovisna o svojim roditeljima. Nisu izložena deprivaciji samo u sadašnjosti, već o mogućnostima koje imaju u djetinjstvu i potencijalima koje će razviti ovisi njihova budućnost, odnosno izlazak iz

siromaštva ili međugeneracijski prijenos života u siromaštvu. Djeca su, za razliku od odraslih, osjetljivija na negativne učinke života u neimaštini, imaju više specifičnih i neposrednih potreba. Djeca u siromaštvu odrastaju bez pristupa različitim vrstama resursa (socijalni, ekonomski, kulturni, fizički) od vitalnog značaja za njihovu dobrobit i za ispunjenje njihovih punih potencijala. U konačnici se mora naglasiti i njihova ovisnost o podršci društva i potpori državnih sustava (zdravstvenog, socijalnog i obrazovnog). Slijedom svega zaključuje se da je siromaštvo djece specifično i kompleksno pa je posljednjih godina i država na različite načine pristupila tom problemu.

Tako je 2017. godine Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku u suradnji s UNICEF-om objavilo indikatore dobrobiti djece. Temeljne domene dobrobiti djece prema tom dokumentu su: zdravlje, obrazovanje, obiteljski odnosi, subjektivna i psihološka dobrobit, odnosi s vršnjacima i rizična ponašanja, sudjelovanje, sigurnost djece, ranjive skupine djece (djeca u ranjivim situacijama) (Ajduković i sur., 2017). Jedan od ključnih indikatora opće dobrobiti djece je subjektivna dobrobit djece. Smatra se da subjektivna dobrobit djece nadilazi sve druge dimenzije dječje dobrobiti pa je upravo zbog toga posebna i iznimno značajna domena i indikator dobrobiti djece (UNICEF, 2013., prema Ajduković i sur., 2020.) o čemu je provedeno recentno komparativno istraživanje „Dječji svjetovi – Međunarodno istraživanje dobrobiti djece“ čiji su podaci objavljeni u publikaciji UNICEF-a Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj (Ajduković i sur., 2020.).

Najtočniji pokazatelji dječjeg siromaštva su predloženi u podacima iz 2019. godine koji navode da je stopa rizika od siromaštva za djecu od 0-17 godina iznosila 17,1%. U odnosu na posljednjih deset godina ovo je statistički najniža stopa rizika od siromaštva djece (najviša 2012. godine iznosila je 23,3%, s obzirom da je tada vladala globalna ekonomska kriza) (DZS, 2021.) što dokazuje određeni pad. Unatoč tome zabrinjavajuće stanje dječjeg siromaštva u suvremenom se društvu u kojem se ne smije zanemariti i sagledavanje siromaštva djece kroz kontekst prava djece kako ih određuje Konvencija o pravima djece (Šućur i sur., 2015., Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina, 2017.).

Konvencija o pravima djeteta u člancima 26. i 27. u dijelu koji se odnosi na prava preživljavanja obvezuje države stranke na brigu i o djeci koja žive u riziku od siromaštva. U članku 26. stoji da će „država svakom djetetu priznati pravo na socijalnu sigurnost, uključujući socijalno osiguranje, te će poduzeti potrebne mjere za puno ostvarenje ovoga prava u skladu s nacionalnim zakonodavstvom“. U članak 27. Konvencije o pravima djeteta navodi se i: „Države stranke priznaju svakom djetetu pravo na životni standard primjeren njegovu tjelesnom,

duševnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju. Roditelj(i) ili druge osobe, ovisno o njihovim sposobnostima i materijalnim mogućnostima, snose najveću odgovornost za osiguranje životnih uvjeta koji su prijeko potrebni za djetetov razvoj.“ (Konvencija o pravima djeteta, 1989.).

Slijedom toga zaključuje se da je država obavezna u skladu sa svojim mogućnostima osigurati dodatna sredstva za djecu iz siromašnih obitelji, te pomagati obiteljima koje ne mogu samostalno skrbiti o svojoj djeci, sve sa ciljem kako bi svojoj djeci osigurali pravo na životni standard primjeren njihovim tjelesnim i psihičkim potrebama. To nam pokazuje da dječje siromaštvo nije samo moralna, već zakonska obveza na koju su se obvezale gotovo sve države svijeta, što znači da je i globalni problem.

Kada se uzme u obzir porast siromaštva djece, rizika od siromaštva, te njihove posljedice, to zahtjeva hitnost djelovanja društva u ublažavanju posljedica, ali i pokušaj prekidanja „kruga siromaštva“, odnosno posljedica međugeneracijskog prenošenja.

2.1. Rizici i posljedice siromaštva djece

Nepovoljna ekonomska situacija u društvu kontinuirano već duži niz godina ostavlja negativne posljedice na društvo, od pojedinca do cjelokupne zajednice. Neminovno je da su tim negativnim trendom pogođena i djeca, jer su najosjetljiviji, nezaštićeni i ovisni o obitelji te vezani uz njihovu sudbinu. Stoga im je potrebno pružiti posebnu zaštitu i podršku.

Već spominjane kategorije apsolutnog siromaštva kao nemogućnosti zadovoljenja osnovnih potreba (imati manje od objektivno definiranog minimuma) i relativnog siromaštva kao nemogućnosti zadovoljenja potreba ili sudjelovanja u aktivnostima koje čine dio prihvatljivog, pristojnog životnog standarda (imati manje od drugih u društvu), daju nam rezultate uz pomoć dva načina mjerenja. Rezultate možemo dobiti direktnim načinom mjerenja (potrošnja i stil života) i indirektnim (dohodak). To nas dovodi do zaključka da je za stanje dječjeg siromaštva neophodan multidimenzionalan pristup. Činjenica je da je dohodovna dimenzija dječjeg siromaštva važna, ali ne nudi uvid u cjelovitu sliku dječjeg blagostanja. Za to su nam potrebne informacije i o drugim dimenzijama dječjeg blagostanja: zdravlje, stanovanje, obrazovanje, socijalne veze (i sudjelovanje u društvenom životu) sigurnost i rizici.

Djeca koja žive u siromašnim i ekstremno siromašnim zajednicama svakodnevno nailaze na mnoge prepreke i vanjske faktore koji im onemogućuju normalan život, rast i razvoj. Takva djeca uz osnovne životne potrebe, nemaju zadovoljene niti zdravstvene potrebe, a u

konačnici niti omogućeno pravo na sudjelovanje i obrazovanje. Nemotivirana svakodnevnim životnim problemima u svojim sredinama djeca gube i volju za učenjem i školovanjem. Uključivanjem u odgojno-obrazovne ustanove od najranije dobi djeca bi se usmjeravala i poticala na socijalizaciju kao i školovanje koji bi za krajnji ishod mogli imati i izlazak iz siromaštva. Djeca koja žive u siromaštvu zbog teških uvjeta života u kasnijoj dobi, zaostaju za djecom koja su živjela u relativno povoljnim uvjetima. Toj djeci, kao i njihovim roditeljima, treba dodatna podrška: socijalna, obrazovna, ali i emocionalna. Ne dobiju li pomoć i podršku na vrijeme izvjesno je da će i ta djeca nastaviti život u „začaranom krugu siromaštva“ sa svim posljedicama koje će pri tome život u siromaštvu na njih ostaviti.

Posljedice siromaštva na djecu mogu se stoga podijeliti u četiri glavne skupine (Šućur i sur., 2015.):

Zdravstvene i tjelesne posljedice - najčešće su uzrokovane nekvalitetnom, nedovoljnom ili neadekvatnom prehranom što je velika vjerojatnost da će se kasnije odraziti na njihov rast i razvoj (prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Istraživanja pokazuju da djeca u siromaštvu žive na lošoj prehrani i nemaju osiguranu adekvatnu zdravstvenu skrb pa zbog toga češće obolijevaju. Zbog svoje ranjivosti ta djeca trebaju i kvalitetnu zdravstvenu skrb, koja im je često nedostupna, pa i ta vrsta zanemarivanja ostavlja na njih neželjene posljedice na rast i razvoj, a na neke i cijeli život.

Kognitivne i obrazovne posljedice - odnose se na potvrđene negativne utjecaje siromaštva u ranom djetinjstvu i na kasnija obrazovna i akademska postignuća (prema Družić Ljubotina i Radović Kletečki, 2016.). Djeca iz siromašnih obitelji najčešće nemaju mogućnosti pohađanja predškolskih odgojno-obrazovnih ustanova, dok u svojim obiteljima nemaju poticajnog okruženja, dovoljno edukativnih materijala i igračaka te izostaje interakcija s djecom i odraslima. Uz čestu izloženost stresu, te nerijetko roditelje nižeg obrazovanja i slabije uključenih u djetetove aktivnosti (jer su opterećeni egzistencijalnim problemima), neminovno je da sve to ostavlja negativne posljedice na dijete.

Socijalne i emocionalne posljedice - povezane su sa siromaštvom jer, posebice u razdoblju predškolske dobi kada se emocionalni i socijalni kapaciteti najbrže razvijaju, nestabilnost unutar obitelji povećavat će rizik od poremećaja u ponašanju ili iskazivanju

emocionalnih problema kod djece. Podržavajuće roditeljstvo jedan je važnih čimbenika djetetovog zdravog odrastanja, a u obiteljima gdje su roditelji fokusirani na rješavanje egzistencijalnih problema, u borbi sa siromaštvom i najčešće u tzv. dezorganiziranim zajednicama, djeca ponekad ne uspijevaju dobiti primjerenu brigu i roditeljsku toplinu (prema Jovančević, 2008.) što ostavlja dugoročne posljedice na njihov socio-emocionalni razvoj (manjak samopoštovanja, samopouzdanja i osobne sigurnosti).

Ekonomске posljedice - života u siromaštvu negativno utječu na razvoj djece u predškolskoj i školskoj dobi, a vjerojatno će se ta iskustva i njihove posljedice odraziti i na život u kasnijoj dobi. Djeca koja su dvije godine živjela ispod linije siromaštva, u odnosu na djecu koja nisu živjela u uvjetima siromaštva, kasnije imaju dvije godine manje završenog obrazovanja, odrade 25% manje radnih sati i 50% manje zarađuju (prema Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2016.). U konačnici ako se ne pokuša prekinuti začarani krug siromaštva jedna od težih posljedica je nastavak života u siromaštvu odnosno međugeneracijski prijenos siromaštva. Na taj način u jednako teške uvjete dolazi i slijedeća generacija iz obitelji što nije problem samo tih obitelji, već i društva u cjelini, pa je stoga vrlo bitan što raniji izlazak iz siromaštva, posebice djece.

2.2. Borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti

Značaj i shvaćanje socijalne isključenosti Šućur (2001.) objašnjava uvodeći još jednu dimenziju siromaštva (uz apsolutno i relativno), a to je subjektivno siromaštvo kojim se izražava osobni stav osobe da li se smatra siromašnom, o čemu je i ranije bilo riječi. Istraživanje o siromaštvu koje su 2004. godine proveli Hrvatski Caritas i Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, na koje se u svom radu oslanja Šućur (2006.) navodi da prihvodi kao objektivni parametri siromaštva i subjektivni doživljaji siromaštva, daju nejednake rezultate. Između objektivne i subjektivne linije siromaštva kao i između različitih modela mjerenja subjektivnog siromaštva velika je razlika. Prema tome stječe se dojam da hrvatski građani siromaštvo doživljavaju u isključivo relativnom smislu, te se naglašava da subjektivne percepcije ljudi o minimalnom ili pristojnom dohotku ovise o tome s kim se uspoređuju više nego o stvarnim financijskim mogućnostima. Autor navodi da se može pretpostaviti da je uzrok nejednakih rezultata povezan sa nezadovoljstvom ljudi u predugom periodu krize, odnosno siromaštva.

Sama nezaposlenost nije obilježje samo marginaliziranih i izoliranih skupina u društvu, jer se njena trenutna prisutnost uočava u različitim slojevima društva. Polazeći od toga da je u

Hrvatskoj siromaštvo najčešće povezano s nižim obrazovanjem, nezaposlenošću i mirovinama nedostatnim za život, zaključuje se da mjere ublažavanja siromaštva nužno moraju biti usmjerene na više sustava. Značajno bi pomogle mjere usmjerene na sustav tržišta rada, obrazovanja i dohodovne potpore (mirovine, socijalne pomoći, obiteljske naknade).

U riziku od socijalne isključenosti u Hrvatskoj su samačka kućanstva, starije osobe, umirovljenici, nezaposlene osobe, osobe s nižim stupnjem obrazovanja, te jednoroditeljske obitelji. Isključenost s obzirom na ekonomski status odnosi se na siromašne, nezaposlene, posebice dugotrajno nezaposlene osobe, beskućnike, kućanice, povratnike, raseljene osobe i migrante. Isključenost s obzirom na obiteljsku strukturu odnosi se na jednočlana (samačka) kućanstva, jednoroditeljske obitelji, djecu bez roditeljske skrbi, parove s troje ili više djece (UNDP, 2006).

Slijedom svega navedenog, može se zaključiti da je siromaštvo kao posljedica ekonomske krize izrazito prisutno u našem društvu, na svim njegovim razinama. Uočava se sve veća svjesnost društva i države za taj problem, ali i shvaćanje problema ugroženosti obitelji kao osnove društva i njezinih članova, odnosno osjetljivih skupina. Važno je u borbu protiv siromaštva uključiti sve društvene dionike, potaknuti njihovu međusobnu suradnju, od lokalne do nacionalne razine. Ograničavanje samo na sustav socijalne skrbi i isplaćivanje pomoći neće riješiti probleme, sve dok se društvo globalno ne osvijesti da siromaštvo nije samo izraz ekonomskih problema, već i mnogih drugih koji se godinama nagomilavaju u društvu. Osim što su ugroženi zdravlje i egzistencija cjelokupne populacije društva, posljedično je došlo i do velikih promjena u životu djece i njihovih obitelji zatvaranjem škola i vrtića i ograničavanjem kretanja, čime se pojavila i potreba za pružanjem psihosocijalne podrške i pomoći, ali i narušena emocionalna stanja djece. Mnoge obitelji u kratkom periodu našle su se u iznimno teškim situacijama, pred dodatnim izazovima i teškoćama i mnogi nisu imali niti mogućnosti niti osobnih kapaciteta nositi se s njima što dovodi do niza negativnih ponašanja od povećanja konzumacija alkohola i droga do obiteljskog nasilja.

Prema procjenama Svjetske banke pandemija COVID-19 mogla bi u ekstremno siromaštvo dovesti još dodatnih 150 milijuna ljudi do kraja 2021. godine, uz rastuću nesigurnost opskrbe hranom (The World Bank, 2021.). Nažalost niti hrvatsko društvo nije pošteđeno ovih najtežih posljedica. Djeca kao populacija koja uvijek treba zaštitu više od ostalih, ovisna o svojim roditeljima koji su i sami pred nebrojenim izazovima na granici samog preživljavanja i opstanka, našla su se u iznimno nezavidnoj situaciji u kojoj su još ostali bez socijalnih kontakata. Do malog poboljšanja došlo je ponovnim povratkom u škole i vrtiće, gdje su

zadovoljene njihove potrebe za druženjem, pravo na obrazovanje, a kod najugroženijih i zadovoljavanje osnovnih potreba jer su im osigurani hrana, toplo i sigurno mjesto za igru, odgoj i obrazovanje, kao i podrška njima i njihovim obiteljima. I dalje u ovim teškim situacijama u sustavima postoje „nevidljiva djeca“, najsiromašniji, iz depriviranih sredina i ugroženih populacija kao npr. Romi koji se ne uključuju u svakodnevne aktivnosti te se njihov život nastavlja izoliran u ekstremnom siromaštvu, opterećen dodatno i životnom opasnosti od bolesti.

2.3. Pravna regulacija zaštite djece i obitelji u siromaštvu

Zaštita djece i obitelji koji žive u uvjetima siromaštva naglašena je u različitim međunarodnim i nacionalnim dokumentima. Jedan od iznimno važnih međunarodnih dokumenata je, već ranije spomenuta, Konvencija o pravima djeteta (1989.) usvojena na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. godine, a sadrži univerzalne standarde koje država stranka Konvencije (tj. koja ju je potpisala i ratificirala) mora jamčiti svakom djetetu. U Konvenciji se govori, prije svega, o obvezama odraslih u odnosu prema djetetu kao i o obvezama brojnih društvenih čimbenika glede zaštite djeteta. Ona kroz četiri grupe prava osigurava djeci prava sudjelovanja i preživljavanja, te zaštitna i razvojna prava. Njena posebnost je u tome što je to prvi dokument u kojem se djetetu pristupa kao subjektu s pravima, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu. U Konvenciji se u cilju osiguranja prava i zaštite sve djece, naglašavaju i obveze država prema siromašnoj djeci. Posebno je to naglašeno u člancima 26. i 27. u kojima se navodi da države trebaju osigurati dodatna sredstva za djecu siromašnih obitelji te na taj način pomoći obiteljima koje same ne mogu brinuti o svojoj djeci. Sve je to sa ciljem ostvarivanja uvjeta svoj djeci na životni standard primjeren potrebama djeteta (UN, 1989.). Konvencija o pravima djeteta je pravni akt koji ima snagu zakona i obvezuje stranke na pridržavanje njezinih odredaba te uključuje pravo nadziranja primjene. Kao temeljni dokument u zaštiti prava djece svi kasniji dokumenti i mjere koje se na međunarodnoj ili nacionalnoj razini donose temelje se nekim dijelom na Konvenciji o pravima djeteta.

Prema preporukama Europske komisije (2013.) zemlje Europske unije imaju tri zajednička cilja u odnosu na dječje siromaštvo, a to su:

- osigurati da djeca odrastaju u obiteljima sa dovoljno materijalnih resursa za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba

- osigurati djeci pristup uslugama kojima bi imali priliku jednako razvijati sve svoje potencijale
- poticati sudjelovanje djece u društvu.

U skladu s tim do sada su (prije i kasnije) donošeni različiti dokumenti i mjere kako bi se ostvarivali ovi ciljevi. Najvažnije je da to ne ostane samo na deklarativnoj razini već da se doista radi na tome da se poboljšanjem uvjeta života djece u siromaštvu dođe do navedenih ciljeva. Važno je istaknuti da nisu samo materijalni resursi potrebni za izlazak iz siromaštva. Njih je neophodno osigurati, ali nakon toga i priliku sudjelovanju djece u uslugama (programima) koje su im potrebne i u društvu postojeće kako bi imali priliku jednako se svi razvijati. Upravo ovi ciljevi ukazuju na kompleksnosti problema siromaštva koje se ne može riješiti samo osiguravanjem materijalnih resursa.

2.3.1. Europski okviri

Lisabonska agenda (2000., prema Vlada RH, 2014.b) donesena je na sastanku Europskog vijeća s programom koji povezuje kratkoročne političke inicijative sa srednjoročnim i dugoročnim gospodarskim reformama. Razvija se na trima područjima: ekonomskom, socijalnom i ekološkom. Socijalni segment je usmjeren na modernizaciju europskog socijalnog modela što se postiže ulaganjem u ljudske resurse i borbom protiv socijalne isključivosti. Ona predstavlja strateški plan Europske unije u periodu od 2000. do 2010. godine.

Europa 2020 je desetogodišnja strategija Europske unije koja se nastavlja na ciljeve Lisabonske agende i predstavlja strateški plan Europske unije za period od 2010. do 2020. godine. Prema tome utvrđeno je pet glavnih ciljeva za Europsku uniju u tom periodu, a oni uključuju zapošljavanje, istraživanje i razvoj, klimatske promjene, obrazovanje, socijalnu uključenost i smanjenje siromaštva. Zajednički cilj u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti bio je smanjiti broj stanovnika Europske unije koji žive ispod praga siromaštva za 25 %, odnosno smanjiti broj siromašnih za 20 milijuna ljudi. Prema podacima Eurostata broj osoba kojima prijeti siromaštvo i socijalna isključenost 2018. godine u usporedbi sa 2008. godinom je manji za 8,2 milijuna. (Vlada RH, 2020.a)

Preporuka Europske komisije o dječjem siromaštvu usvojena je 2013. godine te se ističu četiri principa djelovanja: koncept socijalnog ulaganja, važnost višedimenzionalnog pristupa dječjem siromaštvu, pristup temeljen na dječjim pravima koji stavlja naglasak na dijete kao nositelja prava, dosezanje ujednačenosti između univerzalnih i ciljanih mjera (univerzalne za obitelji koje imaju poteškoće sa pristupom uslugama, a ciljane mjere su usmjerene prema onima u dodatnom riziku). (Ajduković, Dobrotić, Matančević, 2017.)

Shvaćanje siromaštva kao trajnog i globalnog problema upravo je potvrda zašto su velike svjetske organizacije značajno usmjerene na ublažavanje siromaštva. Suzbijanje siromaštva i borba protiv socijalne isključenosti jedan je od posebnih ciljeva svih članica Europske unije. Podupiranjem svojih članica u borbi protiv siromaštva, diskriminacije i socijalne isključenosti za cilj ima svim građanima EU osigurati jednak pristup mogućnostima i resursima. Tome se u svom djelovanju, ali i donošenju nacionalnih dokumenata pridružila i Hrvatska.

2.3.2. Nacionalne politike i strategije

Program borbe protiv siromaštva i isključenosti u Hrvatskoj (2002.) izrađen je u organizaciji Ministarstva rada i socijalne skrbi. Ovo je prvi strateški dokument ove vrste socijalne politike u Hrvatskoj. Primarni cilj mu je borba protiv siromaštva kroz ublažavanje i prevenciju. S obzirom da je to višedimenzionalan problem plan je da se rješava djelovanjem kroz sustave, a to su: radno zakonodavstvo, porezna politika i mirovinski sustav, zatim zdravstveni sustav, sustav obrazovanja i socijalne skrbi. Socijalna politika čvrsto je vezana uz ekonomsku politiku, pa je neminovan prvo gospodarski opravak i snažna ekonomska politika. Prema prijedlozima oporavka najznačajniji su slijedeći prijedlozi mjera: programi zapošljavanja (ciljevi politike zapošljavanja, ciljane skupine, fleksibilnost na tržištu rada, usmjerenost na zamjenu socijalne politike radnim pristupom, poticanje zapošljavanja osoba s invaliditetom). U zdravstvu je nužna reforma sustava zdravstvenog osiguranja, razvijanje preventivnih programa s ciljem edukacije i proširenja bolesti s rizičnim ponašanjem. Sustav obrazovanja trebao bi poboljšati mogućnosti uključivanja djece iz siromašnih obitelji od najranije predškolske do mogućnosti u visokoškolskoj dobi (smanjiti ranije napuštanje srednje škole, omogućiti više stipendiranja i doškoloavanja za odrasle osobe), a socijalno stanovanje rješavanja stambenih problema socijalno ugroženih slojeva. Na području obiteljske politike naglašava se važnost većeg utjecaja suzbijanje siromaštva, posebice u obiteljima s više djece i to kroz proširenje dječjeg doplatka, fleksibilizacije rada i prilagoditi politiku obiteljskih

dopusta, razvijanjem obiteljskih centara. Za područje socijalne skrbi predlažu se mjere bolje suradnje sa službama zapošljavanja, nevladinim i humanitarnim udrugama, uvođenje minimalne zajamčene naknade, promjene u načinu ukidanje pomoći), te daljnja skrb o područjima od posebnog interesa, izbjeglicama i povratnicima. Sve ovo nužno je uključiti u borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti radi višedimenzionalnosti problema koji se ne može rješavati samo kroz sustav socijalne skrbi. (Vlada RH, 2002.)

Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske (2007.) u kojem je po prvi puta suzbijanje siromaštva djece na nacionalnoj razini određeno kao prioritet, a izradila ga je Vlada RH u okviru pred pristupnih aktivnosti u EU. Ključne mjere za suzbijanje siromaštva prema ovom dokumentu su: povećanje obuhvaćenosti djece uslugama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, analiza uzroka i prevencija ranog napuštanja školovanja.(Vlada RH, 2007.).

Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u RH (2014-2020.) naglašava da su djeca i mladi jedna od četiri najrizičnije skupine u najvećem riziku od siromaštva. Ključni faktori u suzbijanju siromaštva, socijalne isključenosti i smanjivanju nejednakosti su rano obrazovanje i dostupnost socijalnih usluga ranjivim skupinama. Programske aktivnosti usmjerene su na tri prioriteta i glavne ciljeve: osiguravanje uvjeta za uspješnu borbu i nastanak novih kategorija, smanjenje siromašnih i socijalno isključenih osoba, te uspostavljanje koordiniranog sustava potpore, praćenja i evaluacije rizičnim skupinama (Vlada RH, 2014.c).

Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. (Vlada RH, 2014.a) godine ima svrhu djelotvornijeg promicanja i zaštite prava djece slijedeći pri tome europske smjernice. Ovim dokumentom prvi puta se polazi od pristupa dobrobiti djece kao i specifične ranjive skupine, uključujući i djecu iz siromašnih obitelji. Siromašna djeca prepoznata su kao posebno ranjiva skupina koju je nužno zaštititi od rizika i posljedica siromaštva te se mora poboljšati njihov položaj kroz razne sustave (Vlada RH, 2014.).

Unatoč donošenju svih dokumenta s ciljem detektiranja i unaprjeđivanja položaja djece u siromaštvu i riziku od socijalne isključenosti, uočava se neusuglašenost teorije i prakse, odnosno kao da su dokumenti deklarativno donošeni, a u praksi nisu provođeni. Činjenica je da je Hrvatska na posljednjem mjestu u EU28 po udjelu djece starije od 3 godine uključene u predškolske programe (52,9% djece u odnosu na prosjek EU28 od 83,3%) (European

Commission, 2017., prema Ajduković, Dobrotić, Matančević, 2017.), što je izostanak sustavnog uključivanja i dostupnosti obrazovanja djeci od najranije dobi. Nadalje još je veći problem dugotrajno siromaštvo djece što potvrđuje činjenica da je Hrvatska u skupini zemalja s najvišom stopom djece koja su u siromaštvu provela četiri godine. Prema rezultatima istraživanja „Mogućnosti unapređenja socijalne politike u smanjivanju siromaštva djece: perspektiva ključnih dionika“ (Ajduković, Dobrotić, matančević, 2017.) mišljenja ključnih dionika o nedostatku suštinskog (političkog i društvenog) interesa za siromaštvo djece su: neprepoznavanje dječjeg siromaštva kao socijalnog rizika i umanjivanje problema siromašne djece, a postoji i visoko slaganje sudionika da je u Hrvatskoj već godinama prisutno „nedovoljno ulaganje“ u politike usmjerene suzbijanju siromaštva djece.

2.4. Prikaz istraživanja o siromaštvu i ranjivosti djece u Hrvatskoj

U ovom poglavlju će biti prikazane analize i istraživanja o siromaštvu i ranjivosti djece koja su u posljednjih desetak godina do danas provedena u Hrvatskoj. Uvidom u neka od najznačajnijih istraživanja nastojat će se dobiti uvid u stanje siromaštva djece u Hrvatskoj za djecu različite dobi i njihove obitelji te izazove koji su pred njima i eventualna moguća rješenja.

„Analiza stanja prava žena i djece u Hrvatskoj“ (Brajša-Žganec, 2011.) je sveobuhvatna analiza stanja zemlje u odnosu na prava djece i žena u kojoj su na temelju međunarodnih i nacionalnih dokumenata, te dostupnih statističkih podataka analizirani i problemi koji su u vezi sa zaštitom prava žena i djece kao bi se dobio uvid u njihove uzroke i pronalaženje mogućnosti poboljšanja stanja prava. Posebna je pažnja posvećena ranjivoj djeci koja trebaju najviše podrške i ulaganja jer su obično zakinuta u uživanju jednog ili više svojih prava. Rezultati su pokazali da je većina djece u uvjetima siromaštva živjela na prostorima Istočne ili Središnje Hrvatske. U položaju od razmjerno visokog rizika zapadanja u siromaštvo nalaze se jednoroditeljske obitelji i obitelji s više djece. Značajan je i utjecaj gospodarske krize koja je ostavila posebno negativne posljedice na djecu. Javna izdvajanja za znanost i obrazovanje kao % BDP-a za predškolski odgoj i obrazovanje iznosio je 0,55%, dok je za srednjoškolsko obrazovanje 0,99%. Upravo taj nesrazmjer u izdvajanjima države dovodi do neproporcionalnosti u odnosu na druge zemlje EU. U Analizi se navodi da: „cjelokupna pokrivenost djece predškolske dobi redovnim programima (petosatni i desetosatni programi) iznosi do 56,64% sve djece predškolske dobi. Postoje i relativno velike razlike među različitim dijelovima Republike Hrvatske, posebno u manjim gradovima te je svake godine na listama

čekanja za jaslice i vrtiće čak 5 000 djece predškolske dobi.“ (Brajša – Žganec i sur., 2011.: 193).

Tri godine kasnije provedena je „Analiza stanja prava djece u Hrvatskoj“ (Brajša-Žganec, 2014.) čija je svrha bila pružanje uvida u stanje nakon Analize iz 2011. godine te dobivanje pregleda trenutačnih programskih strategija i zakona u zemlji te njihova usklađenost s nacionalnim prioritetima i međunarodnim standardima za ljudska prava u cilju postizanja željenih rezultata za djecu. Iz vrlo opsežnog istraživanja izdvojit ćemo dio koji se odnosi na razvojna prava koja su analizirana kroz postojeći pravni okvir, realizaciju i perspektive odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj. Predškolski odgoj i obrazovanje osiguran je djeci od 6 mjeseci do polaska u školu, ali je još uvijek problem u dostupnosti istoga, jer ga je pohađalo tek 53% djece prema navedenim podacima ili znatno manje u nekim dijelovima zemlje. Pozitivan je pomak bio u tome što je program predškole (za djecu u godini prije polaska u školu) obavezan tek od 2014./15. godine pa se očekivalo da će ta zastupljenost polaska biti oko 99%.

Navodi se da su djeca koja žive u siromaštvu ili socijalnoj isključenosti posebno ranjiva skupina, pri čemu je stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj rasla, a u usporedbi sa ostalim zemljama EU, se tada nalazila na 5. mjestu (Brajša-Žganec i sur., 2014.). Analizama se utvrdio nepovoljan položaj djece predškolske dobi u Hrvatskoj, te povećanje stope rizika od siromaštva i socijalne isključenosti koji je 2012. godine bio veći od stope ukupnog stanovništva.

Istraživanje, provedeno u okviru UNICEF-a, kojemu su u fokusu bila djeca predškolske dobi u Hrvatskoj je obuhvaćeno znanstvenom studijom „**Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj**“ (Šućur i sur., 2015.). U tom su istraživanju ispitivani indikatori dječje dobrobiti kod različitih kategorija siromašne djece. S obzirom da do tada u Hrvatskoj nije bilo cjelovite studije o siromaštvu djece predškolske dobi cilj istraživanja bio je utvrditi raširenost siromaštva kod djece predškolske dobi i procijeniti koliko je gospodarska kriza na to utjecala. Istraživanje je provedeno s 945 ispitanika roditelja djece predškolaca u dobi 3-4 godine i 6-7 godina koji su bili korisnici novčane socijalne pomoći (roditelji djece romske nacionalne manjine, djece s teškoćama u razvoju, djece koja nisu pripadnici romske nacionalne manjine). Radi usporedbe podataka u istraživanje je bilo uključeno 194 roditelja djece predškolske dobi koja pohađaju vrtić i ne žive u uvjetima siromaštva, s oba zaposlena roditelja.

U istom istraživanju se navodi da je prema podacima Eurostata, 2012. godine u Hrvatskoj 20,5% djece mlađe od 6 godina živjelo ispod praga relativnog siromaštva – što je oko 52 000 djece mlađe od 6 godina ili 60 000 djece mlađe od 7 godina. Stopa siromaštva predškolske djece je u 2012. godini bila je 3-4 postotna boda viša u odnosu na 2008. godinu što je ukazivalo na evidentan porast siromaštva kao utjecaj ekonomske krize, koji je u dječjem siromaštvu kulminirao 2012. godine. Rizik od siromaštva predškolske djece raste s većim brojem predškolske ili maloljetne djece koja žive u kućanstvu, a najčešći uzrok u tome bio je niža razina obrazovanja roditelja i veći udio nezaposlenih u kućanstvu. Istraživanje je pokazalo da kućanstva siromašne djece predškolske dobi imaju višu stopu dohodovnog siromaštva i višu razinu stambene i materijalne deprivacije od kućanstava ne siromašnih predškolaca, dok su romski roditelji i dalje najsiromašniji i najčešće materijalno deprivirani.

U pogledu uključenosti djece u predškolski odgoj i obrazovanje istraživanje je pokazalo da djeca iz siromašnih obitelji značajno češće nisu uključena u predškolske programe, što dokazuje i podatak da $\frac{3}{4}$ djece (70% mlađe i 57 % starije djece predškolske dobi) korisnika jednokratne novčane pomoći i pomoći za uzdržavanje nisu korisnici usluga vrtića, a njihovi roditelji su najčešće navodili da su razlozi njihova nezaposlenost, pa ne ostvaruju uvjete za upis djeteta u vrtić i nemogućnost plaćanja vrtića. Nedostupnost je također jedan od razloga neuključivanja siromašne djece u vrtiće, jer 1/3 roditelja navodi da u njihovu okruženju nema jaslica, 1/5 da nema vrtića, dok 13% da nije osiguran niti program predškole za djecu koja ne pohađaju vrtić. Istraživanjem se pokazalo da je 65% djece iz siromašnih obitelji živjelo na selu, 68% obitelji korisnika socijalne pomoći s djecom predškolske dobi nedostajalo je novca za hranu, 62% djece predškolske dobi iz siromašnih obitelji na selu i 39% u gradu nisu pohađali vrtić jer im ga roditelji ne mogu priuštiti, dok 47% djece iz siromašnih obitelji na selu nema čak ni vlastiti krevet. Više od pola djece s teškoćama u razvoju koji su bili uključeni u ovo istraživanje nisu uključeni u predškolski program. Djeca roditelja nižeg obrazovanja, djeca iz obitelji s troje i više djece te djeca koja žive na selu su rjeđe uključena u predškolski program.

U konačnici pokazalo se da djeca predškolske dobi koja žive u obiteljima pogođenim siromaštvom imaju znatno nižu razinu dobrobiti u odnosu na djecu koja nemaju iskustvo života u siromaštvu. Njihova depriviranost uočava se na svim indikatorima dobrobiti koji su ispitivani (Šućur i sur, 2015.). Ovo istraživanje pokazalo je iznimno loše stanje života djece u siromaštvu kojima je uključivanje u odgojno obrazovne ustanove neophodno, ali u najvećem broju nedostupno.

Rezultate istraživanja „**Kako roditelji i zajednica brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj**“ (Pećnik, 2013.) objavio je također UNICEF. Ono je provedeno na uzorku od 1621 roditelja djece starosti od šest mjeseci do šest godina, te je obuhvaćalo najznačajnija pitanja za promicanje odgovornog roditeljstva i ranog razvoja djeteta. Naglasak je bio na uslugama za podršku roditeljstvu što uključuje: usluge predškolskog odgoja i obrazovanja, zdravstvene, te različite rekreativne, edukativne i kulturne sadržaje za djecu, roditelje i obitelj u zajednici.

Vezano za usluge predškolskog odgoja roditelji naglašavaju potrebu za dostupnijim korištenjem jaslica i vrtića (potreba za većim brojem mjesta za djecu, vrtića bliže mjestu stanovanja te povoljnije cijene), te potrebu poboljšanja same kvalitete usluge predškolskog odgoja i obrazovanja (u smislu postojanja manjeg broja djece u grupi, opremljenijih vrtića, radnog vremena prilagođenog radnom vremenu roditelja), što navodi oko petina roditelja. Polovina roditelja smatra da su im predškolske institucije slabo ili osrednje financijski dostupne što je glavna poteškoća s kojom se roditelji susreću vezano za uključivanje njihove djece u jaslice i vrtić.

Višestruki su pozitivni učinci ulaganja u programe predškolskog odgoja i obrazovanja: omogućavanje sudjelovanja roditeljima na tržištu rada, porast feriliteta, doprinos razvoja (ne)kognitivnih vještina, integracija djece i ublažavanje posljedica dječjeg siromaštva, što bi dovelo do jednakosti šansi od najranije dobi. Rezultati istraživanja su pokazali da je tada u vrtiće bilo uključeno 66,9%, u programe predškole 16,8%, a niti jedan program nije pohađalo 16,3% djece. Unatoč tome što su poznati svi pozitivni učinci što ranijeg uključivanja u predškolski program niti prema ovom istraživanju postotak djece uključene u programe predškole nije bio dovoljno velik.

Dostupnost i korištenje usluga ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja prikazano je kroz tri kategorije: obrasci skrbi za djecu jasličke, vrtićke dobi i djecu programa predškole. Pokazalo se da kod skrbi za djecu jasličke dobi 1/3 roditelja planira koristiti uslugu jaslica i neformalne oblike skrbi za dijete, 1/3 planira koristiti neformalne oblike za skrb djece (bake i djedove), dok bi 1/6 roditelja koristila samo jaslice. Obrasci skrbi za djecu vrtićke dobi pokazuju da u 90% obitelji djece vrtićke dobi radi barem jedan roditelj, a u 54% obitelji oba roditelja, dok u 8% obitelji niti jedan roditelj nije zaposlen. Polovina roditelja djece vrtićke dobi ima samo vrtić kao izvor skrbi.

I nadalje, kao što je bilo prikazano i u prethodnim istraživanjima, u sustav predškolskog odgoja i obrazovanja ne uključuju se djeca iz obitelji nižega socioekonomskog statusa, a to su upravo

djeca koja u konačnici najviše “dobivaju” uključivanjem u takve oblike skrbi. U zaključku samog istraživanja autori navode: „da se na ulaganje u djecu u Hrvatskoj još uvijek ne gleda kao na investicije s visokim stopama povrata nego više kao nisko produktivnu potrošnju pa su zato i ulaganja u ove programe u Hrvatskoj relativno niska“ (Pećnik, 2013.: 259).

Ministarstvo za demografiju obitelji, mlade i socijalnu politiku RH, objavilo je 2018. godine studiju gdje su analizirani pokazatelji dostupnosti i kvalitete te javni izdaci za usluge ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Autori Dobrotić, Matković i Menger (2018.) u „Analizi pristupačnosti, kvalitete, kapaciteta i financiranja sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj“ ukazuju da je došlo do povećanja broja dječjih vrtića, a time i širenja mreže vrtića što znači sve veći broj uključivanja djece u predškolski sustav. U razdoblju od 2004. do 2016. broj djece koja su pohađala redovne vrtičke ili jasličke programe u Hrvatskoj je porastao za 37,2%, dok je broj dječjih vrtića (ustanova ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja) porastao za 34,7%. Unatoč tome i dalje postoje velike regionalne razlike u dostupnosti programa predškolskog odgoja, na što najviše ukazuje podatak da u 146 općina u kojima živi 7,2% ukupne populacije djece vrtičke dobi u Hrvatskoj nije imalo vrtičke programe, a 311 jedinica lokalne samouprave u kojima živi 17,4% ukupne populacije djece jasličke dobi u Hrvatskoj nije imalo organizirane jasličke programe na svom području. Obuhvaćenost djece predškolskim programima najviša je u najrazvijenijim područjima, što je još veći problem s aspekta depriviranih sredina koji nemaju niti dostupnost niti materijalnu mogućnost plaćanja vrtića, jer su vrtići previše udaljeni i preskupi. Nadalje se navodi podatak da vrtiče dominantno pohađaju djeca zaposlenih roditelja, dok nezaposleni za to niti nemaju sredstava.

„Dostupni i priuštivi, pristupačni te kvalitetni programi ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja danas imaju višestruku funkciju. Ponajprije je riječ o ključnom segmentu obrazovnog sustava te o ključnom instrumentu obiteljske politike koji roditeljima omogućuje usklađivanje obiteljskih obveza i plaćenog rada. Štoviše, riječ je o iznimno vrijednom socijalnom ulaganju u borbi protiv siromaštva i društvenih nejednakosti te ulaganju u socijalnu koheziju“ (Dobrotić, Matković i Menger, 2018.:28). Europsko vijeće je još 2002. godine u Barceloni postavilo ciljeve za područje predškolskog odgoja (tzv. Barcelonske ciljeve) za zemlje članice Europske unije prema čemu bi predškolski odgoj trebao obuhvatiti najmanje 33% djece mlađe od tri godine i 90% djece u dobi između tri godine i polaska u osnovnu školu (European Council, 2002.). Ovi su ciljevi bili sastavnim dijelom Lisabonske strategije, a kasnije

su obnovljeni sa strategijom Europa 2020. U usporedbi sa zemljama članicama EU-a, Hrvatska se prema ovoj studiji nalazila na samom začelju po obuhvaćenosti djece programima ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja. To su pokazali podaci za 2015. godinu (Dobrotić, Matković i Menger, 2018.) o obuhvaćenosti djece programima predškolskog odgoja u koje je bilo uključeno: 10,8% djece do dvije godine života, 36,6% djece u dobi od dvije godine, 55,7% trogodišnjaka, 59,6% četverogodišnjaka, a 64% petogodišnjaka, što je znatno manje od planiranog prema međunarodnim strategijama.

Jedna od posljednjih objavljenih studija je „Kako do vrtića za sve? Mogućnosti financiranja sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja“ koju je objavio Središnji ured za demografiju i mlade i UNICEF 2020. godine (Ćosić, 2020.). Cilj ove studije je bio dobiti informacije koje mogu pomoći u svladavanju izazova na putu osiguravanja vrtića za svu djecu. Ona se oslanja na rezultate i saznanja prethodnih istraživanja, te kroz sedam dodatnih istraživačkih pitanja nastoji dobiti što točniji uvid u troškove i financiranje predškolskog odgoja. S obzirom da, kako navode, Hrvatska ima najnižu stopu upisa u sustav predškolskog odgoja i obrazovanja, hitnost povećanja kapaciteta i mogućnosti sudjelovanja sve djece u sustavu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je od nacionalne važnosti za svu djecu. Istraživanje proučava trenutno stanje u vrtićima (pristup vrtiću i troškove), te dalje prilike i izazove kako ostvariti cilj vrtića za sve do 2030. godine. Trenutno u Hrvatskoj vrtić pohađa 62% djece u dobi od 3-6 godina što je 97 200 djece, dok 60 600 djece ne ide u vrtić. Da bi se ostvario cilj da do 2030. godine sva djeca u Hrvatskoj idu u vrtić, potrebno je osigurati mjesta za 134 100 djece. Prema ovom istraživanju za to bi do 2030. godine trebalo osigurati 37.000 novih mjesta u vrtićima (što bi znalo udvostručiti dinamiku povećanja broja mjesta u vrtićima), za što bi u sustavu trebalo osigurati dodatnih 879 milijuna kuna koje bi bilo potrebno uz lokalnu upravu i samoupravu i participiranje roditelja, osigurati iz državnih i europskih sredstava (Ćosić, 2020.)

Osim što su provedena značajna istraživanja, analize i studije vezane za djecu predškolske dobi u ovom radu spomenuti ćemo najvažnije i za djecu starije dobi.

Jedino istraživanje u Hrvatskoj u kojem djeca osnovnoškolske dobi govore o životu u siromaštvu proveli su autori Rubbil, Stubbs i Zrinščak (2017.) pod naslovom „**Dječje siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštvom kućanstava u Hrvatskoj**“. Cilj ovoga

istraživanja je bio steći dodatne uvide u konkretne materijalne poteškoće s kojima se susreću siromašne obitelji s djecom, načine na koje se nose s tim poteškoćama. Na osnovi tih spoznaja razmatralo se da li su postojeće mjere javnih politika primjenjive, ali i kako pronaći nove reforme socijalne politike u cilju smanjenja dječjeg siromaštva.

Smanjenje dječjeg siromaštva je prioritet Europske unije i njezinih članica, a preporuka Europske komisije 'Investing in Children: breaking the cycle of disadvantage' (Europska komisija, 2013.) poziva članice da se "uhvate u koštac s dječjim siromaštvom i isključenošću putem integriranih strategija koje nadilaze osiguravanje materijalne sigurnosti djece i koje promoviraju jednake prilike, kako bi sva djeca mogla ostvariti svoj puni potencijal" što je je potvrdilo i Vijeće ministara 2013. godine.

Hitnost rješavanja dječjeg siromaštva u Hrvatskoj je na najvišoj razini jer je dječje siromaštvo po stopama relativnog siromaštva iznad prosjeka, odnosno postotak siromašne djece je veći od postotka siromašnog stanovništva, što se u Hrvatskoj prvi put pojavilo 2012. godine. Ova analiza pokazuje da taj postotak ne opada, već siromaštvo u Hrvatskoj stagnira, pri čemu dugotrajno postojanje visoke stope dječjeg siromaštva znači veliku vjerojatnost za dugotrajan niz godina ostanka te djece u siromaštvu. Ideja i rezultati istraživanja time pokazuju opravdanost konstantnog fokusa na dječje siromaštvo i posljedice koje ono ostavlja. Kao i u nekim prethodnim istraživanjima uočava se slaba pozornost javnosti na siromaštvo i nedovoljan utjecaj na rješavanje problema života u siromaštvu i izlaska iz njega.

Dio ovog istraživanja je i istraživanje percepcije djece u dobi od 13 do 17 godina na način da je provedena terenska anketa na uzorku od dvjestotinjak kućanstava korisnika zajamčene minimalne naknade s barem jednim djetetom. U svakoj obitelji anketiran je po jedan roditelj, a u polovici obitelji i po jedno dijete. U ovoj analizi izdvojit ćemo samo neke rezultate temeljem ankete provedene s djecom. Analiza je pokazala da 62,6% djece u planovima za budućnost navode da planiraju prvo završiti srednju školu pa se zatim zaposliti, dok ostalih 31,3 % planiraju naći posao tek po završetku više škole ili fakulteta; najmanje je onih koji se žele zaposliti što prije, bez obzira na stečenu razinu obrazovanja. U usporedbi s planovima za budućnost djece, očekivanja roditelja su veća jer 42% roditelja očekuje od djece tercijarno (više ili visoko) obrazovanje. Moguće je da je rezultat toga što su roditelji sami u prosjeku niskoga obrazovanja i svjesni da se višim obrazovanjem više može i postići, što oni sami nisu imali prilike, a djeca nemaju iskustva posljedica života i rada s niskim obrazovanjem u odnosu na više obrazovanje. Kao eventualne prepreke ostvarenja svojih planova 53,5 % djece smatra da

će im to biti nedostatak novca, 28,3% smatra da neće imati nikakve prepreke, a 19% djece navelo je kao prepreku nedostatak dobrih informacija i savjeta.

S obzirom na dugoročne nepovoljne učinke odrastanja u depriviranim okolnostima, važno je posebno se fokusirati na siromaštvo djece te osmisliti mjere koje mogu ublažiti negativne učinke siromaštva na obrazovanje i redovito ih evaluirati. U Hrvatskoj je i dalje prisutan veliki problem obuhvata djece jaslicama i vrtićima, osobito u pogledu velikih regionalnih razlika koje se ne smanjuju (prema Matković i Dobrotić, 2013; Dobrotić, 2013., Stubbs i Zrinščak, 2015b, prema Stubbs i sur, 2015.). U ovom istraživanju samo je trećina ispitanika izjavila da su sva djeca išla u vrtić, a razlozi neodlaska su bili financijski te činjenica da je barem jedan od roditelja bio nezaposlen. S obzirom da je dostupnost javnim, kvalitetnim jaslicama i vrtićima ključna za socijalizaciju djece te razvoj njihovih kognitivnih vještina, a osobito u djece niže dobi, prioritet je politika omogućavanja i poticanja pohađanja ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. To uključuje potpuno besplatni upis u jaslice i vrtiće za djecu primatelja ZMN, ali i rad s roditeljima u vidu ukazivanja na važnost pohađanja jaslica i vrtića za daljnji osobni i profesionalni uspjeh njihove djece. Uključenost djece u predškolu je zakonski obavezna u godini pred polazak u školu, ali još uvijek ne obuhvaća svu djecu i vrlo se često provodi u minimalno propisanoj satnici, što je nedovoljno za socijalizaciju i razvoj ostalih kapaciteta važnih za daljnji uspješan nastavak obrazovanja djece (Stubbs i sur., 2017.).

Istraživački tim Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu proveo je projekt „Indikatori dobrobiti i siromaštva djece u Hrvatskoj u doba krize: Kako prekinuti začarani krug siromaštva djece?“ (2017.). Uočeno je da su potrebne inovativne mjere i instrumenti u pristupu djeci kojima bi se, nakon uključivanja u programe odgoja i obrazovanja, pratio njihov razvoj i obrazovanje u svim područjima života na temelju indikatora dobrobiti i deprivacije. Cilj ovog projekta bio je bolje razumijevanje učinaka siromaštva na dobrobit i kvalitetu života djece i jačanje društvene odgovornosti za olakšavanje ovog problema. Istraživači su na temelju postavljenih ciljeva očekivali da će ovim istraživanjem doprinesti spoznajama boljeg razumijevanja učinaka siromaštva na dobrobit i kvalitetu života djece, boljem definiranju indikatora dobrobiti i deprivacije djece te u konačnici usmjeriti na poticanje novih socijalnih programa za ublažavanje dječjeg siromaštva. Istraživanje je provedeno kroz fokusne grupe i istraživačke intervjue u kojima su sudjelovali srednjoškolci koji odrastaju u siromaštvu, njihovi roditelji, stručnjaci koji rade s tom djecom te donositelji politika. Ovako postavljenim istraživanjem dobila se cjelovitija slika stanja odrastanja djece u siromaštvu jer se

sagledavalo iz četiri različite perspektive. Značajno je da su u njemu sudjelovali oni koji žive u siromaštvu (djeca i roditelji) na osnovu čega se percepcija problema dobiva iznutra, zbog čega je problem lakše sagledati te tražiti načine konkretne pomoći za njih.

Ovo istraživanje prvo je u Hrvatskoj koje je uključilo siromašnu djecu, srednjoškolce iz obitelji korisnika prava na zajamčenu minimalnu naknadu, da iz osobnog iskustva govore o životu u siromaštvu. Njegov značaj je u tome što se iz dječje perspektive nastoji proširiti spoznaja o njihovom doživljaju odrastanja u siromašnim obiteljima i mogućnostima ublažavanja tog problema. Rezultati rada pokazali su da su djeca svjesna negativnih učinaka ekonomske krize u vlastitim i životima njihovih obitelji. Specifično je da siromašna djeca iz siromašnije zajednice iskazuju još skromnije uvjete života zbog nedostataka resursa u zajednici, dok oni siromašni iz bogatijih zajednica naglašavaju važnost obrazovanja za izlazak iz siromaštva (Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina, 2017.).

Sudjelovanje roditelja djece srednjoškolskog uzrasta koji su korisnici prava zajamčene minimalne naknade imalo je za cilj dobiti uvid u perspektivu i mišljenje roditelja o utjecaju ekonomske krize na dobrobit i kvalitetu života njihove djece i obitelji, te o mogućnostima ublažavanja učinaka siromaštva djece. Potvrdile su se ranije spoznaje da je ekonomska kriza nepovoljno djelovala na različite aspekte života djece i obitelji: od nemogućnosti zadovoljavanja osnovnih životnih potreba i troškova obrazovanja, do narušenih obiteljskih odnosa, te razvoja različitih strategija preživljavanja u siromaštvu. Ono što je naglašeno u ovom istraživanju je da se u problemu rješavanja siromaštva djece oni ne mogu promatrati kao izolirani subjekti, već je nužno politike za realizaciju prava djece povezati s politikama prema ženama, obitelji i zajednici (Družić Ljubotina, Sabolić i Kletečki Radović, 2017.).

Dio istraživanja kojim su bili obuhvaćeni stručnjaci iz sustava socijalne skrbi koji neposredno rade sa siromašnom djecom te organizacija civilnog društva i jedinica lokalne uprave i samouprave, imalo je za cilj prikazati njihovo mišljenje o učincima ekonomske krize na dobrobit obitelji i djece te o mogućnostima razvoja socijalnih inovacija u prevenciji i olakšavanju siromaštva djece. Došlo se do spoznaje da svi prepoznaju negativne posljedice krize, rizik od siromaštva i siromaštvo na svim razinama koje je rastuće u hrvatskom društvu. Naglašava se najveće pogoršanje materijalnog položaja u kućanstvima u kojima žive predškolska djeca (troje i više) ili je u njima zaposlen samo jedan roditelj. Stoga se naglasak stavlja na programe ranog razvoja djece koja dolaze iz rizičnih skupina, ali i na značaj uključenosti i osviještenosti stručnjaka koji rade s djecom kao određenog „mosta“ između politika i neposrednog djelovanja. Stručnjaci prepoznaju i velike poteškoće u funkcioniranju

obitelji (narušeni obiteljski odnosi, rastući rizik raspada obitelji, povećanje broja jednoroditeljskih obitelji), što je još jedno područje gdje tim obiteljima treba kontinuirana pomoć i podrška (Ajduković, Matančević i Rimac, 2017.),

Analizom intervjua sa donositeljima politika i zagovarateljima prava djece (Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina, 2017.) pokazalo se da se većina njih (visoki dužnosnici, čelnici udruga i nezavisni eksperti) slaže da nedostaje dovoljan interes društva i politike za siromaštvo djece, te da je politika neuspješna u smanjivanju siromaštva djece, ali je naglašena i svjesnost o potrebnom djelovanju za promjenama. Dolazi se do zaključka o raskolu između teorije i prakse, odnosno deklarativnog donošenja politika prema siromašnoj djeci i s druge strane njihove ne implementacije u samom sustavu. Svi sudionici su suglasni da siromaštvo djece nije dovoljno prepoznato kao socijalni rizik hrvatskog društva pa samim time izostaje sustavna politika prema siromašnoj djeci na nacionalnoj razini. Posebno važnim se ističe potreba ranog uključivanja djece u odgojno obrazovne programe, s ciljem što ranijeg izjednačavanja životnih šansi one djece koja odrastaju u siromaštvu (Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina, 2017.).

Prikazom i analizom prethodno navedenih istraživanja, dolazi se do zaključka kako se ulaganjima u kvalitetne programe ranog razvoja djece mogu dobrim dijelom premostiti negativni učinci siromaštva na razvoj djeteta pri čemu njegovo uključivanje sustav u predškolskog odgoja i obrazovanja predstavlja svojevrsni zaštitni čimbenik od nepovoljnih posljedica dječjeg siromaštva. Time ulaganja u djecu u ranom djetinjstvu postaju jedna od najisplativijih investicija na koje se društvo može odlučiti, kao zalog za bolju budućnosti. Život u siromaštvu negativno utječe na razvoj djeteta tijekom djetinjstva i odrastanja, a kasnije je povezan i s nepovoljnim ishodima u odrasloj dobi. Iz prikazanih istraživanja jasno je da su politike usmjerene prema prevenciji siromaštva djece i dalje nerazvijene te da postoji neosviještenost donositelja politika u odnosu na ovaj problem.

3. SPECIFIČNOSTI RASTA I RAZVOJA DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Dinamičan proces rasta i razvoja glavna su obilježja djetetovog života, a s obzirom na njihova međusobna nadopunjavanja i ispreplitanja najčešće to promatramo kao jednu cjelinu. Ubrzani rast i razvoj obilježje je predškolske dobi djeteta pa se zato to može smatrati i jednim

od iznimno značajnih razdoblja u dječjem životu. Razvoj podrazumijeva osobine, sposobnosti i ponašanja djeteta radi kojih se ono mijenja i postaje veće, spretnije, sposobnije, društvenije i prilagodljivije (Starc i sur., 2004.). Prema Starc i sur. (2004.) u predškolskoj dobi kod djeteta su najvažniji i najvidljiviji razvoj: motorike, spoznaje, govora, igre, likovnih i glazbenih sposobnosti te emocionalni i socijalni razvoj. Stoga je važno poticati razvoj djece u predškolskoj dobi, u obitelji i institucionalnom okruženju. Na rast i razvoj djeteta veliki utjecaj ima okolina, primarno je to obitelj, ali kasnije i šira zajednica, pa ako oni nemaju dovoljnih kapaciteta to već utječe na rast i razvoj djeteta od najranije dobi. „Da bi mogao djetetu pružiti bliskost, podršku, usmjeravanje i granice, i sam roditelj treba za to imati dovoljno kapaciteta“. (Pećnik i Starc, 2010.: 33).

3.1. Siromaštvo obitelji kao rizični čimbenik odrastanja djece

Obitelj je najvažnija i prvotna zajednica za svakog pojedinca unutar koje djeca stječu osnove za funkcioniranje na svim područjima života, a međusobni odnosi unutar nje utječu na izgrađivanje emocionalnog, socijalnog, moralnog i intelektualnog kapaciteta djeteta. Najvažniji čimbenik pri tome je utjecaj roditelja na dijete koje svoje naslijeđe svega usvojenoga u obitelji dalje „nosi“ sa sobom kroz cijeli život. Najčešći uzrok života obitelji u siromaštvu su njihove financijske poteškoće čije su posljedice nezaposlenost, dugotrajan život u siromaštvu i/ili ekonomska kriza što dovodi cijelu obitelj u rizik od siromaštva, ali i u život u riziku od tzv. modela obiteljskog stresa. „Ovaj model objašnjava kako ekonomske teškoće utječu na psihosocijalnu prilagodbu djece kroz povećani emocionalni stres roditelja, njihove bračne/partnerske odnose i slabiji kapacitet za roditeljstvo koji se specifično očituje kroz nasilne odgojne postupke“ (Ajduković, Matančević i Rimac, 2017: 279). Temeljna je postavka da ekonomske teškoće dovode do ekonomskog pritiska (što se najčešće odnosi na zadovoljavanje temeljnih životnih potreba) te zbog toga dolazi do frustracije, ljutnje i emocionalnog stresa kod roditelja, dalje se narušavaju odnosi između roditelja, te kulminira utjecajem na djecu.

3.1.1. Obitelj i roditeljstvo u suvremenom društvu

Roditeljska uloga zahtjevnija je nego ikad prije zbog pritisaka na roditelje, od poslodavaca, medija, javnih službi do drugih članova obitelji, ali i pritisaka koje su si sami nametnuli vlastitim očekivanjima i uvjerenjima (Pećnik i Starc, 2010.). Dvije glavne značajke

koje se roditeljima navode i u Konvenciji o pravima djeteta (1989.) su da su roditelji najodgovorniji za svoje dijete i pri tome se trebaju uvijek voditi najboljim interesom djeteta (čl.18.), te da im se osigurava pravo na podršku države u ispunjavanju roditeljskih odgovornosti (čl.27.). Da bi roditelj mogao uspješno ostvariti svoju ulogu u najboljem interesu djeteta te pružati svom djetetu bliskost, podršku, usmjeravanje i granice, i on sam mora imati dovoljno sposobnosti i snage za to (Pećnik i Starc, 2010.). Upravo tu dolazi do prvih izazova roditeljstva kada uslijed raznih negativnih utjecaja i promjena roditelji ili nemaju dovoljno sposobnosti ili ih zanemare jer svu snagu usmjeravaju u ostvarivanje osnovnih životnih uvjeta, što je najčešća pojava kod obitelji koja žive u siromaštvu. U suvremenoj literaturi, roditeljski stres se definira kao odbijajuća psihološka reakcija na zahtjeve roditeljstva i neposredno se pripisuje zahtjevima roditeljstva. On je kvalitativno različit od stresa u drugim područjima života, premda se smatra kako stresori iz okoline pojačavaju roditeljski stres (Profaca, 2012., prema Ajduković i Rajter, 2014.). Roditelji koji su pod intenzivnijim roditeljskim stresom češće svoju djecu opažaju negativno i skloniji su neadekvatnim roditeljskim postupcima, što je u konačnici povezano s teškoćama djeteta.

3.1.2. Ekonomski stres i roditeljstvo

Roditeljstvo je važna i zahtjevna uloga koja mnogim roditeljima predstavlja izazov čiji je ishod unaprijed neizvjestan. Jedna od većih neizvjesnosti koja može zadesiti obitelj je ugroženost egzistencije njenih članova, a posebice briga i odgovornost za djecu koja su ovisna o svojim roditeljima.

U suvremenom društvu obitelj je izložena mnogim problemima koji su tijekom relativno nedavne ekonomske krize bili povećani velikim brojem nezaposlenih, potplaćenosti i neplaćanjem radnika, što je dovelo do osiromašenja brojnih obitelji. Suvremena istraživanja upozoravaju na sve češću povezanost siromaštva s drugim aspektima deprivacije i socijalne isključenosti (Stubbs i sur., 2017.). Roditelji izloženi svakodnevnim problemima (izazvanim ekonomskom krizom, nezaposlenošću i potplaćenošću) pod utjecajem stresa doživljavaju negativne promjene u odnosu i na obitelj, što u najgorem slučaju dovodi do neprimjerenih roditeljskih postupaka ili nasilja nad obitelji (Šućur i sur., 2015.). Navodeći samo jedan dio problema koji obilježavaju i neposredno ugrožavaju suvremenu obitelj, nemoguće je zaobići i onaj koji se odnosi na porast nasilja u obitelji. Često se naglašava da je zlostavljanje djece složen i multidimenzionalan problem koji se događa u svim socioekonomskim grupama, ali

upravo financijske okolnosti i siromaštvo u doba izražene ekonomske nestabilnosti ponekad povećavaju rizik na različite oblike nasilja i zanemarivanja djece u obitelji (Družić Ljubotina, Sabolić i Kletečki Radović, 2017.). Neki od značajnih izazova suvremenog društva koji su doveli do promjena u obitelji su: struktura obitelji, odnosi među bračnim partnerima, sukob radne i obiteljske uloge te ekonomski stres (Čudina-Obradović i Obradović, 2001.). Sve to neminovno ostavlja posljedice na cijelu obitelj, a posebice na djecu kao njene najosjetljivije članove.

3.1.3. Posljedice nezaposlenosti roditelja na djecu i obitelj

Brojni su primjeri iz života koji pokazuju da nezaposlenost odraslih članova obitelji utječe ne samo na nezaposlene, odrasle članove obitelji, već i na sve one koji ovise o tim članovima, a to su najčešće djeca. Zaštita i skrb o djeci, kod većine roditelja koji se bore s egzistencijalnim uvjetima ponekad se ne odvija u željenom smjeru. Naime, u namjeri da zaštite svoju djecu od „problema odraslih“, roditelji s djecom ne razgovaraju kada se nađu u nedaćama nezaposlenosti (Šućur i sur., 2015.). Nezaposlenost roditelja je glavni uzrok povećanja dječjeg siromaštva, te najčešće ovisi o zaposleničkom statusu roditelja, ali i razini njihova obrazovanja (Šućur i sur., 2015.). To pokazuje i podatak da je stopa rizika od siromaštva prema stupnju obrazovanja u 2019. godini za osobe sa osnovnoškolskim obrazovanjem iznosila 33,7%, srednjoškolskim 13,6 %, a visokoškolskim 4,8% (DZS, 2021.). Sve to predstavlja izvor frustracija, nezadovoljstva, a na duži period i različite psihosomatske tegobe, dok u konačnici može kulminirati razvojem depresivnosti i anksioznosti kod djece, a kod roditelja se odražava kroz nasilne odgojne postupke, odnosno nasilnog i/ili zanemarujućeg stila odgoja (Doidge i sur., 2017; Slack, Berger i Noyes, 2017., prema Ajduković, Matančević i Rimac, 2017.) pojavom nasilja u obitelji kao posljedice agresivnosti. Osim toga, nezaposlenost, a time i siromaštvo utječe na dinamiku odnosa unutar obitelji, ali i na odnose obitelji prema van (obitelj ne može participirati u javnom životu kao prije, smanjena je potrošnja i sl.) ili u najgorim, ali nažalost sve češćim slučajevima dovodi do njenog raspadanja. Na težak život takvih obitelji ukazuje nam stopa rizika od siromaštva u kojem žive 33,8% jednoroditeljskih obitelji s jednim ili više uzdržavane djece u 2019. godini. (DZS, 2021.).

Slijedom svega navedenoga, nameće se zaključak da je nezaposlenost kao egzistencijalno najznačajniji čimbenik za održanje opstanka obitelji, bila najizraženija u doba ekonomske krize. Na taj način ne samo da je ugrožena obitelj u kvaliteti funkcioniranja njezinih

članova, već i u samom opstanku, što potvrđuje i sve veći broj jednoroditeljskih obitelji, razvedenih brakova ili trenutno obitelji razdvojenih iz ekonomskih razloga, zbog zaposlenja u različitim mjestima ili državama. Nedovoljna financijska sredstva uzrokuju brojne probleme koji umanjuju kvalitetu zadovoljavanja osnovnih potreba djeteta, zadovoljavanje razvojnih potreba djeteta te zadovoljavanje potreba djeteta za socijalnom integracijom. Važno je naglasiti da je dijete najviše ugroženo jer se uslijed manjka sredstava za život raspada i obitelj koja je prvotna sigurnost zajednice u kojoj se rađa, pa time postaje još više ugroženo, nesigurno i nezaštićeno.

3.1.4. Učinak nepovoljne financijske situacije na odgojne postupke roditelja

Istraživanje koje su provele Pećnik i Tokić (2011.) upozorilo je na značaj financijskih teškoća kao čimbenika rizika za tjelesno kažnjavanje djece. Rezultati istraživačkog projekta koje su provele Ajduković i Rajhvan Bulat (2012.) su pokazali da srednjoškolci koji procjenjuju financijske mogućnosti svoje obitelji ispodprosječnim iskazuju značajno manje zadovoljstvo obiteljskim odnosima, više doživljavaju psihičko zlostavljanje od strane roditelja te imaju značajno izraženije emocionalne probleme i probleme s vršnjacima, u odnosu na srednjoškolce koji procjenjuju financijske mogućnosti svoje obitelji iznadprosječnim. Nestabilnost i nesigurnost unutar obitelji odražava se na djecu smanjenim financijskim prihodima i mogućnostima, ali jednako i narušenim odnosima koji u konačnici sve češće dovode do raspada obitelji, što je uzrok sve većih problema tijekom odrastanja djece. Ako su roditelji, posebice djece u ranoj dobi, fokusirani na vlastite životne probleme i potrebe, a djeci pri tome izostaje dovoljno pažnje, podrške i učenja prihvatljivog ponašanja to, između ostalog, može povećati vjerojatnost tjelesnog kažnjavanja. Pod utjecajem osobnih problema roditelji mogu postati emocionalno ravnodušni, bezvoljni za interakciju s djetetom, što je u konačnici povezano s niskim pragom tolerancije i agresivnošću (Cleaver, 2006., prema Pećnik, 2013.).

3.1.5. Izazovi obiteljskog siromaštva

Život obitelji u siromaštvu obilježavaju teškoće i prepreke, a odrastanje njihove djece obilježeno je mnogim izazovima. U istraživanju Pećnik (2013.) se navodi da roditelji izdvajaju različite negativne posljedice ekonomske krize na njihove obitelji. One očekivane posljedice kao rezultat nedovoljnih financijskih sredstava su nemogućnost zadovoljavanja osnovnih

životnih potreba, otežan pristup obrazovanju djece, ali u konačnici i narušeni obiteljski odnosi i osjećaji socijalne isključenosti, što iz temelja dovodi do nestabilnosti cijele obitelji.

S obzirom da bi obitelj trebala biti mjesto podrške i sigurnosti ponajviše za djecu, njena nestabilnost, uz siromaštvo, djecu izlaže iznimno lošim uvjetima odrastanja i posljedicama koje im to donosi. Dobri obiteljski odnosi mogu predstavljati snažan zaštitni čimbenik u djetinjstvu, a suprotno tome loši materijalni uvjeti su povezani s većim nezadovoljstvom obiteljskim odnosima (Družić Ljubotina, Sabolić i Kletečki Radović, 2017.). Upravo model obiteljskog stresa (Cogner, Cogner i Reuter, 2000, prema Ajduković, Matančević i Rimac, 2017.) objašnjava povezanost obiteljskih financijskih poteškoća i razvojnih rizika djece. Pri tome djeca zbog povećanog emocionalnog stresa svojih roditelja i kroz njihove poremećene bračne odnose, te često smanjene roditeljske kapacitete, snose posljedice i kroz odgojne postupke. To potvrđuju i najnoviji radovi koji pokazuju da je značajna poveznica između problema u ponašanju djece i siromaštva upravo roditeljsko ponašanje, posebice nasilni i/ili zanemarujući stilovi odgoja (Družić Ljubotina, Sabolić i Kletečki Radović, 2017.). Slijedom svega navedenog uočava se nužnost socijalne podrške obiteljima koji žive u uvjetima siromaštva.

Socijalna podrška podrazumijeva dostupnost resursa u socijalnoj okolini koji pojedincu pružaju podršku u svakodnevnom životu i kriznim situacijama za njegovu dobrobit (Dobrotić i Laklija, 2012.). Socijalna podrška je dostupna kroz razne resurse, koji su najčešće grupirani kroz tri dimenzije:

- a) Socijalna podrška može biti neformalna (ona koju pružaju osobe iz okoline, obitelj i prijatelji) i formalna (koju pružaju institucije države, lokalne zajednice i razne udruge)
- b) Instrumentalna podrška podrazumijeva direktno davanje materijalnih sredstava ili usluga
- c) Emocionalna podrška podrazumijeva empatiju, razumijevanje i moralnu podršku prema pojedincu

Pozitivan sustav socijalne skrbi pridonosi otpornosti, dobrom mentalnom zdravlju te ima učinak „zaštitne membrane“ u odnosu na stres (Mallucio, Pine i Tracy, 2002, prema Družić Ljubotina, Sabolić i Kletečki Radović, 2017.). Kada se kompariraju teorija i praksa uočavaju se problemi manjkavosti sustava socijalne podrške pri čemu se ona najčešće svodi na ostvarivanje materijalnih prava potrebitima, ali znatno manjka podrška i pomoć obitelji, a posebice djeci u cilju izlaska iz teških situacija. U sustavima koji bi znatno mogli pomoći obiteljima s djecom

uočena je njihova neprisutnost. To se konkretno odnosi na sustav predškolskog odgoja za koji postoji velika potreba za uključivanjem djece u odgojno-obrazovne ustanove, ali manjka kapaciteta na nacionalnoj razini, što govori podatak da 2016. godine u 146 općina nije bilo organiziranih vrtićkih programa, a 311 jedinica lokalne samouprave nije imalo organizirane jasličke programe na svom području iako je za to bilo potrebe (Dobrotić, Matković, Menger, 2018). Nadalje nema niti potrebne i očekivane senzibiliziranosti, kao ni sustavnog plana rada s ugroženim skupinama na široj razini, već samo izdvojeni primjeri dobre prakse. Stoga tek sustavnom edukacijom šire društvene zajednice, što bi vjerojatno dovelo i do veće senzibiliziranosti, socijalna podrška bi bila potpunija i učinkovitija, na dobrobit onih kojima je potrebna i društvu u cjelini dugoročno.

Izazovi obiteljskog siromaštva na djecu se najčešće odražavaju manjkom ili potpunim izostankom prihoda roditelja (i/ili odraslih članova obitelji). Često se te obitelji nađu pod stigmom da ne žele raditi, a u stvari sami nemaju sposobnosti i mogućnosti pronalaska novih poslova i tu počinju još više „tonuti“ u probleme siromaštva. Poznato je da su upravo tržište rada i zapošljavanje glavni pokretači izlaska iz siromaštva (Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u RH, 2014.). Pri tome se mora voditi računa i o nekim drugim segmentima kao što su fleksibilnost rada i radnog vremena (posebice kod zapošljavanja samohranih ili jednoroditeljskih članova obitelji), kao i zapošljavanje žena i osoba iz rizičnih skupina koje teško pronalaze posao iz diskriminirajućih razloga. Podrška i pomoć članovima siromašnim obiteljima pri pronalaženju i zapošljavanju također bi bila značajna mjera kojom bi društvo pomoglo u smanjenju ili izlasku iz siromaštva.

Sve su češće situacije da roditelji, unatoč svim naporima, ne uspijevaju pronaći zaposlenje te su prinuđeni potražiti pomoć unutar sustava državnih pomoći i skrbi. Najsiromašniji ostvare pomoć kroz zajamčenu minimalnu naknadu (Zakon o socijalnoj skrbi, 2020.), koja im najčešće nije dostatna za preživljavanje. Obitelji koje žive od zajamčene minimalne naknade i dječjeg doplatka i dalje ne rješavaju probleme života u siromaštvu, već samo osiguravaju puko preživljavanje. Povećanje mogućnosti za ostvarivanjem i iznosom naknadi, nužno je kako bi se djeci čije se obitelji nađu u takvim situacijama olakšao život, te se osigurale mogućnosti sretnog odrastanja, a ne samo preživljavanja. Pravo na sudjelovanje, ali i skrb od najranije dobi djeca ostvaruju između ostalog uključivanjem u predškolske ustanove. Djeca iz siromašnih obitelji najčešće nemaju te prilike zbog nedostupnosti, ali i nemogućnosti plaćanja roditeljskog dijela participacije boravka u vrtiću. Procjenjuje se da je to za njih od iznimne važnosti jer bi u tom sustavu nadomjestili nedostatke obiteljskog blagostanja za koje

su zakinuti u svojim životima. Stoga je nužno da se određenim mjerama potiče uključivanje djece od najranije dobi, bez obzira na status zaposlenosti njihovih roditelja, a roditeljima bi se pri tome pružila prilika za mogućnostima uključivanja na tržište rada bez opterećenja za sigurnost djece (Šućur i sur., 2015.). Te su obitelji ranjivije i nestabilnije te nemaju mogućnosti odgovoriti svim zahtjevima svoje djece što ih u konačnici može kočiti i u razvoju njihovih najvažnijih sposobnosti koje se razvijaju u najranijoj dobi.

3.2. Značaj uključivanja djece u programe ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja važan su čimbenik u odgoju i obrazovanju djece, jer su nakon obitelji, najčešće prva slijedeća zajednica učenja i odrastanja djeteta, a njihova kvaliteta predstavlja temelj uspjeha djeteta u njegovom daljnjem životu. Stoga je uključivanje u njih bitno za svu djecu, a posebice za djecu rizičnih skupina i slabijeg ekonomskog statusa čime bi sva djeca dobila jednake prilike i mogućnosti na području odgoja i obrazovanja. Prema podacima posljednje studije samo je 8% djece iz najsiromašnijih kućanstava upisano u predškolske programe, a 17,7% romske djece odgovarajuće dobi upisano je u redovite vrtičke programe (Ćosić, 2020.). Ako rani odgoj i obrazovanje postavimo kao prediktor intervencije koja će svojim radom zaštititi djecu i spriječiti društvene nejednakosti, njegov značaj je iznimno velik, posebice za djecu iz rizičnih skupina.

3.2.1. Funkcija institucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja i njegovi ishodi

Značaj razvoja djeteta u najranijem djetinjstvu za njegov daljnji uspjeh dobro je poznata i prihvaćena činjenica. Unatoč tome Hrvatska i dalje ima jednu od najnižih stopa upisa u vrtić u Europskoj uniji (Ćosić, 2020.). Socijalizacija djece najučestalije se spominje kao jedna od važnijih funkcija predškolskog odgoja i obrazovanja. Najvažnija funkcija predškolskog odgoja za dijete, njegovu obitelj i društvo u cjelini je priprema za školu. Stručnjaci to potkrjepljuju sa nekoliko razloga, a to su spoznaje iz različitih disciplina da dijete svoje najvažnije sposobnosti razvija tijekom prvih pet godina svog života, a kasnije se mogu nadograđivati samo one koje su do tada razvijene (Shonkoff i Phillips, 2000., prema Baran 2013.). Nadalje, naglašena je sve veća različitost obitelji u socijalnim i kognitivnim resursima i mogućnostima koje mogu pružiti djetetu, kao i poticajno okruženje u kojima se te sposobnosti razvijaju. Nestabilno vrijeme i

ranjivost obitelji odražava se i kroz nedostatnost njihovih resursa, te je stoga veliki značaj uključivanja djece u institucije predškolskog odgoja kako bi svi imali istu priliku od najranije dobi, što bi značilo i istu priliku od početka školovanja, da se izbjegne početni neuspjeh koji neke prati od početka školovanja do zaposlenja.

Slijedom svega do sada istraženog, ali i povratnih informacija iz prakse, pozitivni utjecaji predškolskih ustanova odgoja i obrazovanja su značajni sa svih razvojnih aspekata. Ono što je vrlo utjecajno su kvaliteta i kvantiteta programa koje djeca u instituciji prolaze, jer isto ne dobiju od boravka oni koji se u ustanovu uključe u posljednjoj godini pred polazak u školu kao oni koji su u predškolske ustanove uključeni od najranije dobi. Stoga je značajno da što veći broj djece od najranije dobi ima mogućnost uključivanja u odgojno obrazovne ustanove, pa će slijedom toga i ishodi biti značajniji i veći kod puno većeg broja djece.

Još davne 1976. godine autorica Duran (2003.) provodeći istraživanje u Osijeku došla je do toga da su dječji vrtići poboljšali školska postignuća sve djece, osim one čiji su roditelji imali najniži stupanj obrazovanja. Tada globalizacija i povećane društvene nejednakosti nisu bile prisutne u društvu, odnosno nije postojalo toliko razlika među obiteljima i potrebe da sva djeca dobiju iste prilike.

Autori Barnett i Belfield (2006., prema Baran 2013.) predlažu razvoj institucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja do univerzalne razine, ali da se u njega uvedu dodatne aktivnosti za djecu slabijeg socio-ekonomskog statusa.

Slijedom svega navedenog, može se zaključiti da je funkcija predškolskog odgoja pružiti djeci jednake mogućnosti na samom početku života i razvoja, te ih s jednakim prilikama pripremiti se za odlazak u školu, pri tome uvažavajući njihove individualnosti.

3.2.2. Pokazatelji uspješnosti djece koja su bila uključena u predškolske odgojno-obrazovne ustanove

Najčešće spominjani pozitivni učinci pohađanja predškolskog odgoja za djecu su socijalizacija i kognitivni razvoj i usvojenost jezika (Baran, 2013.) .

Predškolsko razdoblje djeteta primarno je povezano s obiteljskim, a već od najranije dobi i vrtićkim okruženjem. Obiteljsko okruženje i roditelji prvi su kontakti djeteta, a vrtić im je podrška i potpora. S obzirom na postojanje i obitelji koje nemaju dovoljnih kapaciteta i

možnosti za poticanje cjelokupnog razvoja djeteta vrtić tu ima veliku ulogu od najranije dobi. Ustanova koja svojim profesionalnim spoznajnim i suvremenim pristupom na kreativan i kontinuiran način potiče cjelovit razvoj i odgoj djeteta, svojim pristupom u radu s djecom nadoknadiće ono što neka djeca nemaju mogućnosti dobiti u svojim obiteljima. Od odgajatelja se očekuje da uvažava individualnost svakog djeteta i potiče njegov razvoj te omogućuje cjelokupan razvoj svih djetetovih potencijala u skladu s njegovim mogućnostima. S obzirom da u svom razvoju djeca ne postižu jednake rezultate, najčešće zbog različitih bio-psiho-socijalnih aspekata, vrtić je nerijetko mjesto u kojem se postiže znatan napredak, posebice ako je dijete u njemu od najranije dobi.

Jedno od rijetkih hrvatskih istraživanja koje se bavilo razlikama u socio-emocionalnom razvoju djece polaznika primarnog programa i programa predškole u godini pred školu provela je Jurčević-Lozančić (1996.) s djecom predškolske dobi u starosti šest i sedam godina. Ono ukazuje da su djeca koja su bila uključena u dječji vrtić socijalno i emocionalno stabilnija te su pokazivala manje problema u ponašanju i drugih poremećaja od djece koja su pohađala samo predškolu. Prema navedenom istraživanju djeca koja su pohađala predškolu, samo godinu prije polaska u školu rjeđe su uvažavala zahtjeve, bila su više potištena, osamljena i zabrinuta. Nepravovremenim detektiranjem navedenih teškoća, a time i pružanja pravovremene pomoći djetetu moguće je da ti problemi kasnije prerastu u još složenije teškoće.

Iz osobnog iskustva u neposrednom radu može se zaključiti da dužina boravka djeteta u vrtiću i kvaliteta programa značajno utječu na njihov socio-emocionalni razvoj. Izazovi odrastanja su u suvremeno doba sve veći, najčešće razvoj djeteta ide prirodno uzlaznom linijom, ali sve je veći broj djece kod kojih se uočavaju odstupanja u razvoju iz raznih razloga, ali i pod utjecajem socijalnog okruženja. Specifičnosti i potrebe djece u situacijama kada utjecaj i mogućnosti obitelji nisu dovoljni, vrlo često se zadovoljavaju, u najboljem interesu djeteta kroz rad predškolskih ustanova. Da bi se navedeni i slični problemi u razvoju djeteta spriječili, potrebno je što veći broj djece uključivati od najranije dobi u vrtiće. Time se povećava mogućnost pravovremenog prepoznavanja i prevencije eventualnih teškoća kao što su problemi u ponašanju i osobnosti predškolskog djeteta, što bi bila velika dobrobit za dijete, obitelj i društvo.

Pozitivni učinci na kognitivni razvoj djece su najčešće navedeni u kontekstu pohađanja vrtića. Ranije spomenuto istraživanje iz 1976. godine koje je provedeno u Osijeku (Duran, 2003.) bavilo se povezanošću pohađanja dječjeg vrtića i uspjeha u školi. Ono je pokazalo da su vrtićka djeca na polugodištu prvog razreda osnovne škole postizala bolje rezultate iz hrvatskog,

matematike i prirode i društva u gotovo svim skupinama, s iznimkom djece roditelja s najnižim i najvišim stupnjem obrazovanja. U brojnim američkim istraživanjima pokazalo se da uključivanje u ustanove predškolskog odgoja i obrazovanja doprinosi razvoju pamćenja, rješavanju problema, većem stjecanju znanja iz okoline i boljim procjenama kognitivnog razvoja u odnosu na djecu koju su čuvale bake i dadilje (Clark-Stewart, 1989., prema Baran, 2013.). Prema National institute of Child Health and Human Development koji je proveo studiju o ranoj skrbi o djeci i razvoju mladih (NICHD, 2002., prema Baran, 2013.) primarno se pokazuje da je veća ukupna kvaliteta predškolskog odgoja i obrazovanja povezana s većim usvajanjem jezika djece u predškolskoj dobi i njihovim razvijenijim pred-akademske vještinama. Ono pokazuje i razvijenije kognitivne sposobnosti i bolje rezultate testova tijekom osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja. Čimbenici koji utječu na bolji kognitivni razvoj razlikuju se kroz kvalitetu i kvantitetu skrbi u predškolskoj ustanovi. Kvaliteta se dijeli na kvalitetu strukture (broj djece u skupini, prostor, opremljenost vrtića, educiranost odgojitelja) i kvalitetu odgojnog procesa (ponašanje odgojitelja, iskustva djece s odgojiteljima i vršnjacima, prilike za kognitivne i socijalne podražaje). Kasnije se u školskoj dobi kvaliteta strukture povezuje a matematičkim, a kvaliteta procesa s verbalnim sposobnostima. Nadalje se naglašava i značaj kvantitete skrbi koji se proučavaju kroz dob polaska u predškolsku ustanovu i ukupnu količinu vremena koje je dijete provelo u njoj (dani i sati u tjednu kroz pohađanje skraćenog ili cjelodnevnog programa u odnosu na program predškole koji se provodi nekoliko dana u tjednu po dva do tri sata). Baran (2013.), koja se bavila kompariranjem čimbenika koji doprinose kognitivnom razvoju, kroz analizu nekolicine svjetskih istraživanja, navodi da su u američkim istraživanjima koja su se provodila na uzorku djece iz siromašnijih obitelji rezultati pokazali da je došlo do napretka u kognitivnim i akademskim postignućima kod djece koja su provela više sati u vrtiću. Švedske studije navode također da je ranije kretanje u predškolsku ustanovu i duži boravak u vrtiću povezano sa boljim uspjehom u školi (Baran, 2013).

Kada se uzmu svi prethodno navedeni pozitivni učinci te činjenice da duljina boravka u vrtiću i njihov utjecaj na daljnji razvoj i život djece, apsolutno je jasno da cilj društva treba biti uključivanje sve djece od najranije dobi u sustav predškolskog odgoja i obrazovanja. Zakonska obveza pohađanja programa predškole u godini pred polazak u školu (Državni pedagoški standard, 2008.) koja iznosi 250 sati je pozitivan, ali nedovoljan pomak u razvoju predškolskog odgoja i obrazovanja. S obzirom da taj program tamo gdje nema uvjeta može trajati minimalnih 150 sati, za djecu iz depriviranih sredina, siromašne ili romske sredine nije dostatan. Djeca često dolaze bez razvijenih socijalnih vještina iz nepoticajnih okruženja, a romska djeca i ne

govoreći hrvatski jezik, pa im je potreban i romski prevoditelj. Taj period koliko traje program predškole nije dovoljan da sa jednakim kompetencijama krenu u školu ravnopravno s djecom koja su imala priliku nekoliko godina biti u vrtiću, pri čemu neki i šest godina. Iskustvo prakse pokazalo je i da uslijed deficita odgojno obrazovnih ustanova, a time i kapaciteta za upis djece, mnoga siromašna djeca nisu dobila priliku uopće biti uključena u odgojno obrazovne ustanove, a ponekad su jednostavno „nevidljiva“ sustavu pa se i u školu upisuju s godinu dana zakašnjenja i nikako se ne može očekivati da su u jednakoj poziciji na početku svoga školovanja s djecom koja su se iz vrtića uključila u školu.

3.2.3. Mogućnosti i izazovi ublažavanja siromaštva djece kroz predškolski odgoj

Dostupnost predškolskog odgoja učestalo se provlači kao jedan od najvećih problema, jer nedovoljni kapaciteti istovremeno znače nedostupnost, točnije nemogućnost uključivanja sve djece u odgojno obrazovne ustanove. Dostupan i kvalitetan sustav predškolskog odgoja i obrazovanja smatra se jednim od značajnijih mogućnosti rješavanja posljedica socijalnih rizika te se investiranje u predškolski odgoj smatra socijalnom investicijom. Socijalne investicije, kako ih pojašnjava Colney (2009.: 175, prema Baran 2013.) su „strategije usmjerene na investiranje javnih sredstava u snage i sposobnosti pojedinca, obitelji i zajednice sa svrhom povezivanja ekonomskog razvoja i dobrobiti u društvu u kojem bi se svima osigurali jednaki pristup i sudjelovanje u ekonomskom razvoju“. Glavni cilj socijalnih investicija je postizanje ekonomske efikasnosti socijalnih programa, preciznije da donose ekonomski povrat uložениh sredstava. U ovom slučaju to bi značilo da osobe koje su inače bile ovisne o socijalnoj pomoći i sličnim davanjima imaju priliku uspješno sudjelovati u ekonomskim aktivnostima. Slijedom toga smatra se da bi se ulaganjem u predškolski odgoj riješila najmanje tri važna problema, a to su pomoć roditeljima pri usklađivanju obiteljskih i radnih obveza, sprječavanje dugotrajne nepovoljne posljedice izloženosti dječjem siromaštvu te priprema da sva djeca postanu u budućnosti produktivna radna snaga (Jenson, 2006., prema Baran, 2013.). Spoznaje o socijalnim investicijama potvrđuju da je ulaganje u djecu ulaganje u budućnost. To prelazi razinu samo deklarativnog, već je ostvarivo i u praksi, ali u današnjem društvu sa mnogobrojnim problemima predstavlja veliki izazov. Evidentno je da je to dugotrajan proces u cijelom društvu, ali kada bi se ustrajalo i došlo do nekih manjih promjena u sustavu predškolskog odgoja učinci bi dugoročno bili znatno veći.

Naglasak socijalnih investicija treba staviti na djecu koja žive u siromaštvu ili riziku od siromaštva, u depriviranim sredinama koja se najčešće ne uključuju u predškolske ustanove (Šućur i sur., 2015.), te uslijed toga kasnije imaju i manje mogućnosti školovanja, a u konačnici manje mogućnosti zaposlenja i izlaska iz siromaštva. Za početak bi u praksi bio dovoljan samo jedan „mali korak“ gdje bi se u mjerilima za upis djece u vrtiće djeci iz obitelji korisnika zajamčene minimalne naknade to dodatno bodovalo i time im se pružila mogućnost uključivanja u vrtiće s oslobođenjem plaćanja boravka (kao što to država čini za djecu romske nacionalne manjine). U praksi je situacija potpuno suprotna jer im se zbog toga što su roditelji vrlo često nezaposleni dodatno smanjuje mogućnost upisa u vrtiće pa time ne ostvaruju dovoljno bodova za upisnu kvotu. To nam dokazuje i porazan podatak na nacionalnoj razini da samo 24 % djece iz obitelji korisnika zajamčene minimalne naknade pohađa vrtić (Središnji državni ured za demografiju i mlade, 2020.) a na lokalnoj razini u nekim velikim vrtićima samo je 1% ukupno upisane djece iz obitelji korisnika zajamčene minimalne naknade.

Takvom mjerom napravilo bi se nekoliko pozitivnih pomaka jer bi djeca od najranije dobi bila uključena u odgojno obrazovne sustave u kojima bi im se nadoknadilo ono što nemaju u svojim obiteljima. Roditelji za to ne bi imali dodatno financijsko opterećenje i mogli bi tražiti posao, jer su djeca zbrinuta u vrtićima. Taj aspekt pomoći i podrške obiteljima bio bi samo početni korak koji bi značajno pomogao djeci koja žive u siromaštvu. Pri tome treba uzeti u obzir da bi u najvećem broju slučajeva pozitivno djelovao na njihov socio-emocionalni i kognitivni razvoj te ih pripremao za školu u kojoj bi na samom početku imali približno jednake mogućnosti bez obzira na socijalni status obitelji i okruženja iz kojeg dolaze. Važno je napomenuti da se u toj osjetljivoj dobi često uočavaju i neki problemi u ponašanju ili razvojna odstupanja koja ranom intervencijom mogu biti riješena, ali ako djeca nisu nigdje uključena ostaju i bez te podrške. Vrlo je vjerojatno da će u odgojno obrazovnoj ustanovi biti zamijećeni od strane odgojitelja i članova stručnog tima, djeci i obiteljima pružena pomoć i podrška na vrijeme, ali i u slučajevima težih teškoća u razvoju biti će pravovremeno upućeni u nadležne zdravstvene i specijalizirane ustanove. Zdravlje je najvažnije u razvoju djeteta i ne povezuje se prečesto s boravkom u vrtiću jer se radi o odgojno obrazovnoj ustanovi. Ipak, treba uzeti u obzir da u njoj djeluju i stručni suradnici različitih profila i da dijete uz zdravu prehranu i sigurno mjesto boravka uz stručni rad odgojitelja biva praćeno i od strane stručnih suradnika. Važan resurs kojeg vrtići imaju je prisutnost psihologa, pedagoga, defektologa, logopeda i zdravstvenog voditelja koji čim detektiraju problem ili odstupanja u rastu i razvoju djeteta mogu pružiti pomoć i na to ukazati roditeljima. Tijekom boravka u vrtiću dijete dobiva mogućnost

sudjelovanja u raznim aktivnostima i programima uključenim u odgojno obrazovni proces, ali i izvan njega za koje bi ostankom u domu, zbog siromaštva, bilo zakinuto. Roditelji koji se bore za egzistenciju nemaju financijskih sredstava za uključivanje djeteta u sportske, umjetničke ili slične programe i aktivnosti koja djeca u sklopu programa svoje odgojno obrazovne ustanove imaju osigurane. Sve prethodno navedene mogućnosti kojima se ublažavaju posljedice života djece u siromaštvu, najznačajnije su za dobrobit djece, ali će se istovremeno pozitivno odraziti i na njihove obitelji. U takvom okruženju i roditelji će biti zadovoljniji i motiviraniji da se i sami bore za najbolje interese svoje djece.

Na temelju sadašnjeg iskustva i stanja u društvu neophodno je realno sagledati i prepreke, koje nisu nesavladive, već ih treba sagledavati kao izazove za rješavanje u budućnosti kroz planove sufinanciranja predškolskih ustanova na nacionalnoj razini. Iz neposrednog iskustva i sadašnje prakse malo je vjerojatno da će se u skoroj budućnosti ostvariti polazak sve djece u vrtić, jer za to su potrebne još godine kako bi se osigurali infrastrukturni kapaciteti za velik broj djece koja ostaju neupisana. Upravo zbog toga još je veća obaveza i odgovornost države da se uz povećanje sredstava iz proračuna pronađu i nove mogućnosti proširenja kapaciteta predškolskog odgoja u Hrvatskoj. Problem je multidimenzionalan i neće ga riješiti samo financije. Bitna je i promjena svijesti svih dionika u društvu (roditelja, odgojitelja, donositelja odluka) da je vrtić neophodan i trebao bi biti zajamčen svakom djetetu, a ne samo djeci zaposlenih roditelja. Dobrobit koja proizlazi iz polaska predškolske odgojno obrazovne ustanove zaslužuju sva djeca, posebno djeca iz depriviranih i siromašnih sredina kojima uključivanje u taj sustav može nadomjestiti različite deficite koje imaju zbog deprivirane obitelji i sredine u kojoj odrastaju te im u konačnici trasirati put u sigurniju egzistenciju.

Kao što je ranije navedeno, trenutni nedostatak u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja je 37000 mjesta čime bi se dostigao cilj da svakako dijete pohađa vrtić (Ćosić, 2020.). Kada se ovome dodaju troškovi izgradnje i novih vrtića vidljivo je da je to iznimno velik cilj i dugoročan proces koji predstavlja važan izazov koji stoji pred našim društvom. Kada se uzme u obzir da je suvremeno društvo obilježeno povećanom nesigurnošću, promjenama na tržištu rada i izloženo pandemiji bolesti koja sve usporava, sve zajedno ostavlja i posljedice na strukturu obitelji. Stoga je opravdano i nužno iz ekonomskih, socijalnih i etičkih razloga ulagati u djecu na nacionalnoj razini kroz povećanje i sustava odgoja i obrazovanja u predškolskoj dobi. Nesigurnost vremena u kojem današnje generacije djece odrastaju, opterećena epidemijom virusa COVID-19 i života nakon posljedica potresa, ulaganje u predškolski odgoj

s ciljem uključivanja sve djece, može se opravdano i smatrati određenom vrstom prevencije rizika od socijalno-ekonomske ranjivosti djece.

4. PRIMJERI DOBRE PRAKSE UKLJUČIVANJA RANJIVIH SKUPINA DJECE U PREDŠKOLSKI ODGOJ - GRAD SISAK

Grad Sisak kontinuirano već desetak godina pokazuje velik interes za djecu od najranije dobi, te ulaže značajne napore, ali i financijska sredstva za poboljšanje života djece u gradu. Najbolji pokazatelji toga su prvenstveno osiguravanje i povećavanje kvalitetne infrastrukture (škole i vrtića). U posljednjih deset godina otvorena su dva nova dječja vrtića koji su svojim ukupnim kapacitetom od 12 novih odgojno-obrazovnih skupina povećala mogućnost uključivanja velikog broja djece od najranije dobi. Uzevši u obzir da prije toga u gradu više od četiri desetljeća nije sagrađen niti jedan vrtić, ovo predstavlja znatan napredak za poboljšanje kvalitete rada ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Osim povećanja kapaciteta i dostupnosti dječjih vrtića i programa predškola, uvelike se ulagalo i u profesionalni razvoj odgojitelja što se odrazilo i na kvalitetu i raznolikost skraćenih programa u sisačkim vrtićima koji se dodatno ne naplaćuju za polaznike, odnosno financira ih osnivač, a ne roditelji djece.

4.1. Uključivanje djece predškolske dobi kroz rad udruga i društava: „Društvo naša djeca Sisak“, „Grad prijatelj djece“, „Grad prijatelj izviđača“, sportski programi Športsko rekreacijskog centra Sisak

Želja za ostvarivanjem što većeg broja mogućnosti pružanja podrške djeci i njihovim obiteljima za kvalitetnijim i bogatijim društvenim zbivanjima pokazatelj su mnogih aktivnosti u koje se grad Sisak uključuje. U cilju pružanja većih mogućnosti sudjelovanja djece u raznim aktivnostima kroz institucije i udruge čija djelovanja i rad grad aktivno i financijski podupire već duži niz godina, osjetna je i raznolikost aktivnosti u široj zajednici.

Društvo „Naša djeca“ (DND) Sisak osnovano je 1995. godine s ciljem poticanja i organiziranja stvaralačkih aktivnosti djece u njihovom slobodnom vremenu. Pri DND djeluju Dječje gradsko vijeće i Dječji forum (Grad Sisak, 2010.). Koordinator su u raznim akcijama

koje su pokrenute u cilju ostvarivanja prava djece, pa je 1999. godine Sisak postao „Grad prijatelj djece“, a Opća bolnica „Dr. Ivo Pedišić“ - „Bolnica prijatelj djece“. U sklopu bolnice na osnovi verificiranog programa osnovan je i Područni odjel Dječjeg vrtića Sisak Novi, a sve u cilju humanizacije bolničkog liječenja djece (DV Sisak Novi, 2020.).

Sisak je 2018. postao prvi „Grad prijatelj izviđača“ u Hrvatskoj čiji je cilj bio da podrškom izviđačke organizacije doprinese da mladi Sišćani postanu odgovorne osobe u društvu, da stječu razne vještine i znanja, a to je pomaganje drugima i širenje spoznaje o važnosti zaštite prirode (Savez izviđača Hrvatske, 2018.). Nastavak je to tradicije grada koji je kroz povijest podržavao i imao nekoliko izviđačkih organizacija koje su radile pri osnovnim školama. U sklopu ovog projekta planiraju se održavati i Dani u prirodi za osnovnoškolce te omogućiti djeci i mladim izviđačima kampiranje na slobodnim javnim površinama, jer je prema postojećim propisima kampiranje izvan službenih kampova jedino dostupno izviđačima i sportskim udrugama.

Športsko rekreativni centar (ŠRC) Sisak za djecu gradskih vrtića i nižih razreda osnovnih škola provode sportske programe kroz Škole klizanja i Škola plivanja, te ljetovanje za sve učenike 4. razreda osnovnih škola u gradskom odmaralištu Zaostrog (Grad Sisak, 2020.). U odnosu na veličinu grada i njegove mogućnosti uočava se značajna infrastruktura sportskih objekata. Velika Ledena dvorana sa zatvorenim klizalištem, zatvoreni olimpijski bazen te otvoreni bazeni omogućavaju svoj djeci od najranije dobi uključivanje u sportske programe. U sklopu predškolskih ustanova svakoj generaciji djece predškolske dobi omogućena je besplatna škola plivanja i škola klizanja, koja se kasnije još osigurava i u nižim razredima osnovne škole. Za djecu je u potpunosti besplatna u okviru programa koji pohađaju u vrtiću, a iz gradskog proračuna se financiraju stručnjaci koji te programe s djecom provode. Važnost kretanja i fizičke aktivnosti tako se uz svakodnevno prakticiranje u radu dječjih vrtića, provodi i na sportskim terenima od strane kineziologa, čime se direktno ulaže u zdravlje djece.

4.2. Besplatan vrtić za djecu u riziku od siromaštva

Grad Sisak osnivač je dvije predškolske odgojno obrazovne ustanove u sklopu kojih se nalazi devet vrtića koje pohađa oko 1300 djece te prema broju djece koja su u godini pred polazak u školu, a nisu uključeni u predškolske ustanove, svake godine osiguravaju odgojitelje za rad mnogobrojnih skupina djece polaznika programa predškole (Sisačko-moslavačka županija, 2017.).

Socijalnu osjetljivost prema obiteljima slabijeg ekonomskog stanja osnivač je, u skladu sa svojim mogućnostima i prema mjerilima upisa u dječje vrtiće, iskazao oslobađanjem od plaćanja djeci iz obitelji koje su korisnici zajamčene minimalne naknade kao najugroženijima u društvu, te djecu bez roditeljske skrbi (Grad Sisak, 2020.). Unatoč tim mogućnostima činjenica je da je broj djece iz najsiromašnijih obitelji (korisnika zajamčene minimalne naknade) zanemariv jer samo oslobađanje plaćanja cijene boravka djece u vrtiću tim roditeljima nije uvijek dovoljan da bi ih uključili, jer nisu u mogućnosti niti doći do vrtića ili su najčešće oba roditelja nezaposlena pa ne ostvaruju dovoljan broj bodova za upis u vrtić. Problemi nedostupnosti i nepriušivosti još uvijek je za najsiromašnju populaciju i njihovu djecu iznimno velik, a to dokazuje i podatak da u jednoj odgojno obrazovnoj ustanovi od 600 polaznika ima samo petero djece iz obitelji korisnika ZMN, što je manje od 1% djece (DV Sisak Novi, 2021.). Svakako je cilj lokalne samouprave da se povećanjem kapaciteta vrtića omogući uključivanje i djeci iz siromašnih i depriviranih sredina pa je u cilju ostvarivanja toga upravo započela gradnja novog velikog vrtića u prigradskom naselju Siska u koji bi trebala ići djeca iz okolnih mjesta i sela.

Udomiteljskim obiteljima koje se obrate gradu vlastitim zahtjevom za sufinanciranje vrtića djeci koja su kod njih smještena najčešće se to i odobri, a sve u najboljem interesu djece koja su već ionako često ranjiva zbog izdvajanja iz bioloških obitelji i nastoji im se barem uključivanjem u vrtiće olakšati djetinjstvo.

4.3. Integracija djece romske nacionalne manjine u redovan program predškolskog odgoja

Djeca romske nacionalne manjine godinama su se na inicijativu grada i vrtića nastojala uključiti u odgojno obrazovne ustanove. Participaciju za njihovo pohađanje vrtića plaća država prema Odluci o sufinanciranju roditeljskog udjela u cijeni predškolskog odgoja za djecu pripadnike romske nacionalne manjine u pedagoškoj godini, 2021/2022. (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2021) ali unatoč tome postoje još mnogi izazovi pred kojima su se našli kako bi se to i ostvarilo. Osnivač financira zaposlenje i plaće za asistente-prevoditelje za svaki vrtić koji su neophodni kao spona između djece i roditelja romske nacionalne manjine i djece i odgojitelja u vrtićima, jer je prva barijera integracije djece nepoznavanje hrvatskog jezika. S obzirom na dislociranost romskih naselja, grad tijekom cijele godine financira svakodnevno prijevoz autobusom za svu djecu iz njihovih naselja u vrtić i natrag zajedno s pratnjom

asistenata (Grad Sisak, 2018.). Dodatne aktivnosti za tu djecu također su besplatne, sve u cilju njihove potpune integracije u društvo što je ostvareno i prije četiri godine kada su djeca iz skupina programa predškole uključeni u redovni cjelodnevni program u dječjim vrtićima grada Siska. Iako je njihova integracija dugotrajan proces, tijekom nekoliko godina ustrajnim radom postiglo se da svake godine jedna skupina djece pohađa vrtić svakodnevno, a kada se uzme da je broj od dvoje djece kroz godine došao i do 18 djece, to predstavlja svojevrsni napredak. Oni svakodnevno dolaze u vrtić i sudjeluju u svim aktivnostima koje on pruža, te pri tome od najranije dobi uče hrvatski jezik i stječu nova znanja i iskustva, kao i socijalne vještine pa u školu dolaze znatno pripremniji i ravnopravno sudjeluju u s ostalom djecom. Činjenica je da su se prije uključivanja u vrtiće, a i izbjegavanjem programa predškole, djeca romske nacionalne manjine upisivala u osnovnu školu bez znanja hrvatskog jezika te su bila nedovoljno socijalizirana za sve aspekte obrazovnog procesa. Danas je taj problem šire zajednice, posebno škole znatno ublažen, jer su redovitim pohađanjem vrtića savladali te izazove. Praksa je pokazala da su njihova dostignuća u školovanju bolja nego prije, sve ih više redovno završava osnovnu školu, te upisuje i srednju školu, što je iznimno velik pomak u odnosu na stanje prije nekoliko godina kada su odustajali od školovanja već u osnovnoj školi. Danas je situacija već od najranije dobi djece ipak nešto bolja jer se češće djeca romske nacionalne manjine uključuju u redovne programe predškolske ustanove, a ne samo u program predškole, što se kroz praksu odrazilo na znatan napredak u njihovom odgoju i obrazovanju od samog polaska u školu. Znatan doprinos tome posljednjih pet godina su i asistenti-pomagači koji dolaze iz njihove zajednice, ali i ustrajnost odgojitelja i nastavnika da ih zadrže u vrtićima i školama, kao i financijskoj potpori grada. Pokazatelj brige o toj doista ranjivoj i depriviranoj populaciji bile su i više godišnje radionice Poticajnog roditeljstva i za roditelje te djece (UNICEF, 2019.) koje je trebalo osvijestiti o važnosti uključivanja djece od najranije dobi u odgojno obrazovne ustanove, što je bio izazovan, ali učinkovit posao.

4.4. Odgojitelji za djecu s teškoćama u razvoju

Dostupnost usluga djeci ranjivih skupina pokazatelj je socijalno osjetljive zajednice kojoj su djeca prioritet. Ona se odražava i kroz omogućavanje uključivanja u vrtiće i djeci s teškoćama u razvoju. Iako je to zakonska obveza, u mnogim sredinama je ona minimalna ili samo deklarativna te se svodi na ostvarivanje prava „kada za to budu ostvareni uvjeti“ i mnogoj djeci prođe najranija i predškolska dob u čekanju slobodnog mjesta u vrtiću i nikada se ne uspiju uključiti u redovne vrtiće. U gradu Sisku se socijalna osjetljivost za jednu od najosjetljivijih

skupina djece, djecu s teškoćama u razvoju, pokazuje kroz mnoge segmente. Djeca se upisuju u vrtiće sukladno maksimumu kapaciteta i za njih su dodatno zaposleni dodatni odgojitelji kao pomoć u radu u skupini. U gradu djeluje i „Soba čuda“, senzorni kabinet čije usluge korisnici najvećim dijelom koriste iz financijskih sredstava grada. Od 2019. godine grad Sisak roditeljima njegovateljima bez obzira na sve ostale prihode i statuse isplaćuje mjesečnu naknadu od 600 kuna (Grad Sisak, 2020.). S obzirom da se radi o županiji koja ima relativno visoku stopu siromaštva, ovakav sustav lokalne socijalne politike koja je posebno usmjerena na ranjivu djecu, predstavlja ogledan primjer dobro usmjerenih investicija koje dugoročno mogu doprinijeti smanjenju ranjivosti te djece i u njihovoj odrasloj dobi.

4.5. „Sisačka šarena inkluzija“

Sisačka šarena inkluzija je višegodišnji projekt koji je grad Sisak započeo zajedno s UNICEF-om 2016. godine te se svake godine uključuju nove ustanove i udruge (Sučić, Hafizović i Friš, 2017.). Projekt je započeo s ciklusom predavanja i radionica pod nazivom „Živjeti različitosti“ kroz koje su odgojitelji i učitelji educirani o toleranciji i različitosti u društvu pri čemu su dobili osnovne smjernice za daljnji rad s roditeljima. Nastavno na to u zajedničkoj suradnji odgojiteljice i učiteljice su uz pomoć POU „Korak po korak“ organizirale ciklus radionica „Poticajnog roditeljstva“. Na njima su se provodile edukacije i radionice za djecu i roditelje, pri čemu su uključeni i roditelji i djeca romske nacionalne manjine, bez obzira da li su bili polaznici vrtića ili ne, a sve u cilju integracije i lakše pripreme za prijelaz iz vrtića u školu. Na tim radionicama su se zajednički pripremali roditelji i djeca predškolske dobi uključujući i obitelji romske nacionalne manjine, što je bio dobar početak u prijelazu iz vrtića u školu, ali i prilika da se kroz zajednička druženja na radionicama ostvaruje i socijalizacija, upoznavanje i prihvaćanje različitosti. Riječ je o iznimno vrijednom projektu čija je dobrobit za djecu nakon pokretanja i prvobitne podrške UNICEF-a prepoznao i nastavio grad Sisak (Sučić, Friš i Hafizović, 2017.). Posebnost ovog projekta je u tome što je okupio stručnjake iz predškolskog odgoja, školstva, kulture, socijalne skrbi, civilnog društva, zdravstva i lokalne samouprave. Međusektorska suradnja za cilj je imala uključivanje i informiranje depriviranih skupina kao jednakopravnih članova u životu zajednice o njihovim pravima i obvezama. Tijekom godina u projekt su se uključile i mnoge gradske ustanove, ali i udruge, te se povezali i međugeneracijski (od ustanova predškolske dobi do ustanova za starije osobe). Pružanjem prilike da se uključe stanovnici (obitelji, djeca) svih dijelova grada, pa i onih najudaljenijih i depriviranih sredina ostvaruje se dobrobit za svu djecu u društvu i zajednici, s ciljem sretnijeg

i sigurnijeg odrastanja. Osim svih dobrobiti koje je ovaj projekt tijekom pet godina donio za svu djecu grada Siska koja su se tijekom tih godina uključivala, veliki je uspjeh i rušenje svih predrasuda i barijera u društvu, kako bi Sisak u svakom aspektu postao inkluzivan grad. U konačnici, najveća vrijednost „Sisačke šarene inkluzije“ jest povezivanje roditelja, vrtića, škola, gradskih institucija, manjinskih zajednica udruga civilnog društva i stručnjaka oko zajedničkog cilja – omogućiti svoj djeci sretno djetinjstvo.

4.6. Centar igre i knjižnica igračaka „Krenimo zajedno“

U partnerstvu s Pučkim otvorenim učilištem „Korak po korak“, dugogodišnjim partnerima sisačkih vrtića i projekta Sisačke šarene inkluzije, u okviru sudjelovanja u međunarodnom projektu financiranom od strane Europske komisije „TOY for inclusion“ u Sisku je otvoren Centar igre i knjižnica igračaka „Krenimo zajedno“ (Brajković, Hafizović, Sučić, 2019.). Ovim projektom istovremeno su otvoreni centri u šest europskih zemalja uključujući i centar u Sisku. Izazov ovog projekta bio je ostvarivanje punog potencijala u uslugama za djecu rane i predškolske dobi kroz kvalitetne neformalne oblike podrške za djecu i njihove obitelji. Njima se podržava razvoj socijalne kohezije među obiteljima različitog podrijetla ili uvjeta života. Ovaj oblik neformalne usluge je fleksibilan i prilagodljiv različitim odnosima i potrebama različitih ciljanih skupina. Potpuno inovativan oblik podrške za djecu i njihove obitelji omogućuje neformalne susrete obitelji i stručnjaka, gdje djeca mogu sudjelovati u različitim kreativnim aktivnostima s vršnjacima i odraslima, a članovi njihovih obitelji mogu dobiti stručnu pomoć i podršku. Osim što je mjesto kreativnih druženja obitelji s djecom čiji rad organiziraju stručnjaci raznih profila, u iznimno ugodnom i poticajno opremljenom okruženju, sve što se nudi u Centru je u potpunosti besplatno. Potaknuti činjenicom da su djeca iz depriviranih i rizičnih skupina (posebno djeca romske nacionalne manjine) te siromašne obitelji s djecom, kao ciljana populacija, zbog svog teškog materijalnog statusa najviše zaknuti za kvalitetne programe, a neki i pohađanja vrtića, tražilo se rješenje kojim bi takva usluga bila svima dostupna i besplatna. Stoga je grad uložio znatna proračunska sredstva, te uz sredstva ostvarena u samom projektu, osigurao obiteljima s djecom mjesto dostupnog, sigurnog, poticajnog i za igru kvalitetno opremljenog mjesta.

Vrijednost Centra igre još je značajnija jer u sklopu njega djeluje i Knjižnica igračaka, kakvih je samo nekoliko u Hrvatskoj. Upravo uzimajući u obzir tešku materijalnu situaciju djece iz okruženja (koja je sada još teža uslijed pandemije i razornog potresa) čiji roditelji jedva

uspijevaju podmiriti osnovne životne potrebe svojih obitelji, mnogi od njih nisu u mogućnosti kupovati igračke. Kako je igra osnova dječjeg razvoja, značaj igračaka bitan je poticaj u njihovom odrastanju, ali ne i uvijek dostupan. U Knjižnici igračaka djeca i članovi njihovih obitelji mogu besplatno posuditi igračke, igre i slikovnice kako bi se s njima igrali kod kuće. Djeci je na raspolaganju preko 500 kvalitetnih didaktičkih igračaka i društvenih igara kupljenih iz sredstava osiguranih projektom. Svaka obitelj može posuditi dvije igračke ili društvene igre na dva tjedna ili duže. Ovo je vrlo važna mogućnost za djecu koja odrastaju u nepovoljnim okolnostima, a koji imaju malo (ili uopće nemaju) igračaka ili slikovnica kod kuće, što je i pokazalo istraživanje Šućur i sur. (2015.) gdje je utvrđeno da djeca koja žive u siromaštvu imaju značajno manje slikovnica i igračaka u odnosu na ostalu. Kako bi se omogućio i daljnji opstanak i rad ovog Centra radi uočenog velikog interesa obitelji, od kojih su neki dolazili i iz okolnih naselja grada Siska, ali i susjedne Petrinje, morala su se osigurati dodatna sredstva za nastavak rada i nakon isteka projekta. Danas rad Centra, zaposlenike i dio aktivnosti financira grad Sisak jer je dobrobit djece, a ovdje i njihovo uključivanje u zajednicu zajedno sa njihovim obiteljima, prepoznat kao investicija za dobrobit i bolju budućnost te djece, a ne trošak.

4.7. Mjere podrške socijalno ugroženim obiteljima djece školske dobi

Odlaskom djece iz vrtića, odnosno upisom u školu, roditelji slabijeg materijalnog statusa i romske nacionalne manjine i dalje dobivaju određene pomoći kroz mjere koje se svake godine propisuju Odlukom o socijalnoj skrbi Grada Siska (Grad Sisak, 2020.). Besplatni udžbenici osigurani su za svu djecu osnovnih škola iz državnog proračuna, dok Grad Sisak osigurava sve dodatne materijale (radne bilježnice, mape, atlase), a puni iznos školske kuhinje najpotrebitijima također je osiguran iz proračuna Grada. Džeparac u iznosu za svu osnovnoškolsku i srednjoškolsku djecu s prebivalištem na sisačkom području osiguran je za svako dijete jednom godišnje iz gradskog proračuna.

Sufinanciranje putnog troška, vlaka i autobusa, za sve studente sa sisačkog područja također je jedna od financijskih pomoći za djecu, kao i stipendije grada Siska za srednjoškolce i studente.

Očekivanja za boljim i kvalitetnijim uvjetima života uvijek postoje, kao i mnogobrojna rješenja i planovi za poboljšavanje uvjeta života svima u zajednici, a posebice najrizičnijim skupinama, ali trenutno je situacija u gradu razrušenom potresom vrlo teška pa će svi oblici pomaganja i potpora ostati neko vrijeme na sada aktualnoj razini. Važno je napomenuti da su u

odnosu na proračun samog grada i mogućnosti, a posebice nakon korone i potresa koji je ostavio još neprocijenjene ogromne materijalne štete, briga i skrb o najmlađima doista znatna i kontinuirana. Kada se uzme u obzir da grad određenim sredstvima „prati“ djetetov rast i razvoj od rodilišta, naknadom po rođenju, pa do studentskih dana stipendijama i zapošljavanjem svojih stipendista, neosporno je da se time ozbiljno razmišlja o boljoj budućnosti djece i mladih. Podrška se ne može sagledavati samo kroz financijska sredstva, već i kroz ostvarivanje prava sudjelovanja, podrške i pomoći kroz brojne usluge koje osiguravaju različite institucije i udruge. Slijedom svega prethodno navedenog može se reći da Grad Sisak predstavlja primjer dobre prakse lokalne samouprave kojoj je cilj stvaranje povoljnih uvjeta za nesmetan rast i razvoj djece koja u njemu žive.

„Manjak investicija u djecu je ne samo opasno, nego i skupo za društvo te nadolazeće generacije.“

Stubbs i sur. (2017:4)

ZAKLJUČAK:

Gospodarske i ekonomske krize te nestabilnosti i izazovi suvremenog društva dovele su do mnogih promjena u životnom standardu ljudi, a posebno su bile pogođene obitelji s djecom. Nedostupnost neophodnih resursa, a time i smanjena mogućnost uključivanja u društvo na svim njegovim razinama doprinosi povećanju socijalne isključenosti i siromaštva. Posebno je zabrinjavajuće dječje siromaštvo koje je, u jeku gospodarske krize, 2012. godine preraslo stopu općeg siromaštva u Hrvatskoj i od tada iz godine u godinu stagnira ili je u laganom padu. Cilj ovog rada bio je istražiti uzroke i posljedice siromaštva djece te indikatore dobrobiti djece koja odrastaju u siromaštvu s posebnim naglaskom na značaj odgojno obrazovnog sustava kao važnog zaštitnog čimbenika u smanjenju različitih rizika koji se mogu pojaviti kod ranjivih skupina djece. Glavni uzročnik dječjeg siromaštva je nezaposlenost roditelja, pa je neophodno roditeljima iz siromašnih obitelji omogućiti bolji pristup tržištu rada na način da im se unutar sustava rada i socijalne skrbi osigura ciljana podrška, što uključuje i dodatno obrazovanje

odraslih jer ih upravo niži stupanj obrazovanja čini nekonkurentnima na tržištu rada te ih zadržava u krugu slabo plaćenih poslova. Odrastanje u siromaštvu onemogućuje djetetu pravilan psiho-fizički razvoj te ono češće zaostaje za svojim vršnjacima u kognitivnom i socijalnom razvoju. Samo rješavanje materijalne dobrobiti neće riješiti problem siromaštva već treba brinuti i o ostalim indikatorima dobrobiti djece, a jedan od najznačajnijih je obrazovanje. Ublažavanje posljedica može se postići uključivanjem djece u odgojno obrazovne ustanove od najranije dobi, a time direktno podrškom i pomoći u osnaživanju njihovih obitelji u postizanju što kvalitetnijeg roditeljstva i života u prilikama u kojima su se našli.

Što raniji izlazak iz života u siromaštvu ublažit će posljedice i smanjiti vjerojatnost mogućeg međugeneracijskog prijenosa siromaštva. Uključivanje djece od najranije dobi u odgojno – obrazovne ustanove jedan je od čimbenika koji bi mogao ublažiti brojne posljedice odrastanja u siromaštvu. Stoga je iznimno važno omogućiti uključivanje djece u riziku od siromaštva od najranije dobi u ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja čime bi se smanjile nejednakosti među djecom koje posljedično dovode i do nejednakosti u odrasloj dobi. Djeca uključena u sustav predškolskog odgoja i obrazovanja rjeđe napuštaju školu, imaju bolje obrazovna i akademska postignuća, što dovodi do veće vjerojatnosti za bolje zaposlenje i ukupni porast kvalitete života. Stoga ulaganja u predškolske ustanove i povećanje kapaciteta za svu djecu ne treba sagledavati kao neopravdano velike izdatke, već ulaganje u budućnost i dobrobit mnogih generacija djece na putu izlaska iz siromaštva.

Iznimno je važno osvještavati donositelje politika na važnost uključivanja sve djece u odgojno obrazovne procese jer bi time dobili priliku za jednake startne pozicije pri ulasku u obrazovni sustav, što u konačnici utječe na njihov daljnji put i egzistenciju. Politika društva i zajednice trebala bi biti više usmjerena na konkretno rješavanje problema, ne samo deklarativnom donošenju protokola i zakona, već i u predlaganju rješenja kako ulagati u djecu od najranije dobi da bi se preveniralo njihovo siromaštvo i socijalna isključenost. Ulaganje u odgoj i obrazovanje od najranije dobi djece danas mogao bi postati instrument i prevencije i redukcije siromaštva za budućnost.

LITERATURA:

1. Ajduković, M. & Rajhvan, B. (2012). Doživljaj financijskog statusa obitelji i psihosocijalno funkcioniranje srednjoškolaca. **Revija za socijalnu politiku**, 19 (3), 233-253.
2. Ajduković, M. & Rajter, M. (2014). Obiteljski ekonomski stres kao čimbenik rizika za nasilne odgojne postupke i psihosocijalnu dobrobit djece. u: Brajša-Žganec A. (Ur.), Lopižić, J. & Penezić, Z., **Psihološki aspekti suvremen obitelji, braka i partnerstva** (353-374) Zagreb: Naklada Slap
3. Ajduković, M., Benjak, T., Keresteš, G., Kregar Orešković K., Ljubešić, M., Mataga Tintor, A. Matančević, J. Pavić Šimetin, I., Pekeč Knežević, M., Šalinović, M., Vejmelka, L., Vlajčević, M., Vlahović Štetić, V. & Žaja T. (2017). **Indikatori dobrobiti djece – prijedlog dokumenta**. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, preuzeto s:
<https://www.unicef.org/croatia/media/4791/file/Indikatori%20dobrobiti%20djece.pdf>
4. Ajduković, M., Dobrotić, I. & Matančević, J. (2017). Mogućnosti unapređenja socijalne politike u smanjivanju siromaštva djece: perspektiva ključnih dionika. **Ljetopis socijalnog rada**, 24 (2), 309-356.
5. Ajduković, M., Matančević, J. & Rimac, I. (2017). Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: učinci i mogućnosti djelovanja. **Ljetopis socijalnog rada**, 24 (2), 277-308.
6. Ajduković, M., Rajhvan Bulat, L., Sušac, N. & Vejmelka, L. (2020). **Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj**. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, preuzeto s:
<https://www.unicef.org/croatia/media/5136/file/Subjektivna%20dobrobit%20djece%20u%20Hrvatskoj.pdf>
7. Babić, Z. (2013). Ekonomski aspekti ulaganja u rani razvoj djece: komparativni prikaz. U: **Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj**. Pećnik, N. (ur.). Zagreb: UNICEF, 250-260.
8. Baran, J. (2013). Predškolski odgoj i obrazovanje kao socijalna investicija. **Revija za socijalnu politiku**, 20 (1), 43-62., preuzeto s: <https://doi.org/10.3935/rsp.v20i1.1117>,
9. Brajković, S., Hafizović, Z. & Sučić, K. (2019). **Krenimo zajedno – Centar igre i knjižnica igračaka**. Sisak: Grad Sisak.
10. Brajša Žganec, A., Franc, R., Merkaš, M., Radačić, I., Šerić, M. & Šikić-Mićanović, L. (2011). **Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj**. Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku

11. Brajša-Žganec, A., Brkljačić, T., Franc, R., Merkaš, M., Radačić, I., Sučić, I., & Šikić-Mićanović, L. (2014). **Analiza prava djece u Hrvatskoj**. Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku.
12. Čudina-Obradović, M. & Obradović, J. (1998). Utjecaji socio-ekonomskoga položaja obitelji na bračne, obiteljske i socijalizacijske procese, **Revija za sociologiju**, 29 (1-2); 27–47
13. Čudina-Obradović, M. & Obradović, J. (2001). Sukob obiteljskih i radnih uloga: uzroci, posljedice i neriješeni istraživački problemi. **Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja**, Vol. 10 No. 4-5 (54-55)
14. Čudina Obradović, M., Obradović, J. (2006). **Psihologija braka i obitelji**. Zagreb: Golden Marketing - Tehnička knjiga.
15. Ćosić, I. & Palaj, P. (2019). **Kako su dva grada rasla sa svojim najmlađima**. Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku
16. Ćosić, I. (2020). **Kako do vrtića za sve? Mogućnosti financiranja ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja**. Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku., preuzeto s: <https://www.unicef.org/croatia/izvjesca/kako-do-vrtica-za-sve>
17. Dječji vrtić Sisak Novi (2020). **Redoviti cjelodnevni i poludnevni programa odgoja i obrazovanja**
18. Dječji vrtić Sisak Novi (2021). **Godišnje izvješće rada DV Sisak Novi za pedagošku godinu 2020/2021**. Sisak
19. Dobrotić, I., Matković, T. & Menger, V. (2018). **Analiza pristupačnosti, kvalitete, kapaciteta i financiranja sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj**, Zagreb: Ministarstvo za demografiju i obitelj
20. Družić Ljubotina, O. & Ljubotina, D. (2014). Odnos siromaštva i nekih aspekata psihološke dobrobiti. **Socijalna psihijatrija**, 42 (2), 86-101.
21. Družić Ljubotina, O. & Kletečki Radović, M. (2016). Siromaštvo i djeca. U: Hrabar, D. (ur.) **Prava djece multidisciplinarni pristup**. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 243-281.
22. Družić Ljubotina, O., Sabolić, T. & Kletečki Radović, M. (2017). Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja. **Ljetopis socijalnog rada**, 24 (2), 243-276.
23. Državni pedagoški standard (2008). Zagreb: Hrvatski Sabor, preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2128.html

24. Duran, M. (2003). **Dijete i igra**. Jastrebarsko: Naklada Slap.
25. DZS (2020) **Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2019.**, preuzeto s:
https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/14-01-01_01_2020.htm
26. DZS (2020). **Rezultati ankete o dohotku stanovništva u 2019.**, preuzeto s:
https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/SI-1675.pdf
27. DZS (2021). **Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti**, Statistički podaci
28. Europska komisija (2013). **Preporuke Europske komisije. Ulaganje u djecu: prekidanje kruga nedostataka**, preuzeto s:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H0112&from=EN>
29. Grad Sisak (2010). **Odluka o osnivanju Dječjeg gradskog vijeća**, preuzeto s:
<https://sisak.hr/djecje-gradsko-vijece/>
30. Grad Sisak (2018). **Akcijski plan za provedbu nacionalne strategije za uključivanje Roma za razdoblje 2018-2020.** godina, preuzeto s: <https://sisak.hr/wp-content/uploads/2010/06/9.-Akcijski-plan-Grada-Siska-za-provedbu-nacionalne-strategije-za-uklju%C4%8Divanje-Roma-za-razdoblje-2018.-2020.-godine.pdf>
31. Grad Sisak (2020). **Odluka o socijalnoj skrbi grada Siska**, preuzeto s:
<https://sisak.hr/wp-content/uploads/2020/02/18.-Prijedlog-Odluke-o-socijalnoj-skrbi-Grada-Siska.pdf>
32. Grad Sisak (2021). **Odluka o načinima i uvjetima sudjelovanja roditelja u cijeni programa dječjih vrtića Grada Siska**, preuzeto s: <https://vrticsn.hr/wp-content/uploads/2021/03/Odluka-o-na%C4%8Dinu-i-uvjetima-sudjelovanja-roditelja-u-cijeni-programa-dje%C4%8Djih-vrti%C4%87a-Grada-Siska.pdf>
33. Hrbar, D. (ur.) (2016). **Prava djece – multidisciplinarni pristup**. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
34. Ivanko, P. (2017). **Struktura obitelji, dohodak i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj**. Diplomski rad. Zagreb: Hrvatski studiji., preuzeto s:
[file:///C:/Users/Dell/Downloads/ivanko_pero_hrstud_2017_diplo_sveuc%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/ivanko_pero_hrstud_2017_diplo_sveuc%20(1).pdf)
35. Jurčević - Lozančić, A. (1996). **Izazovi odrastanja – predškolsko dijete u okružju suvremene obitelji i vrtića**. Petrinja: Visoka učiteljska škola u Petrinji.
36. Jurić, T. (2020). Socio – psihološke posljedice pandemije COVID-19 u Hrvatskoj – uvidi u digitalne demografije. **Medix** 26 (146), preuzeto s:
<https://www.medix.hr/socio-psiholoske-posljedice-pandemije-covid-19-u-hrvatskoj-uvidi-digitalne-demografije>

37. Kletečki Radović, M., Vejmelka, L. & Družić Ljubotina, O. (2017). Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. **Ljetopis socijalnog rada**, 24 (2), 199-242.
38. Konvencija o pravima djeteta (1989). preuzeto s: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf
39. Ministarstvo rada i socijalne skrbi. (2001). **Program borbe protiv siromaštva i isključenosti u Hrvatskoj**, preuzeto s: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=47419
40. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2021). **Odluka o** sufinanciranju roditeljskog udjela u cijeni predškolskog odgoja za djecu pripadnike romske nacionalne manjine, preuzeto s: <https://mzo.gov.hr/print.aspx?id=4544&url=print> obrazovanja djece u dobi od jedne godine do polaska u školu (reverificirani program). Sisak
41. Pećnik, N. & Starc, B. (2010). **Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe dobi**. Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku.
42. Pećnik, N. (ur.). (2013). **Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj**. Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku.
43. Savez izviđača Hrvatske (2018), preuzeto sa: <https://scouts.hr/blog/2018/06/09/grad-sisak-postao-je-prvi-grad-prijatelj-izvidaca/>
44. Sisačko-moslavačka županija (2017). **Plan mreža dječjih vrtića na području Sisačko-moslavačke županije.**, preuzeto s: <https://smz.hr/images/stories/sluzba/2017/5sjednica/5.%20plan%20mreze%20dj.vrtica.pdf>
45. Sisačko-moslavačka županija (2021). **Izješće potres.**, preuzeto s: <https://www.smz.hr/images/stories/potres/izvjesce0106.pdf>
46. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B. & Letica, M. (2004). **Osobine i uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi**. Zagreb: Golden Marketing-Tehnička knjiga.
47. Stropnik, N. (1994). Linija siromaštva – osnovni koncepti. **Revija za socijalnu politiku**, 1 (1), 15 – 35.
48. Stubbs, P., Ledić, M., Rubil, I. & Zrinščak S. (2017). **Dječje siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštvom u Hrvatskoj**. Zagreb: Zaklada Adris
49. Sučić, K., Hafizović, Z. & Friš, Đ. (2017). Sisačka šarena inkluzija. Sisak: Grad Sisak

50. Šućur Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O. & Babić, Z. (2015). **Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj**. Zagreb: UNICEF
51. Šućur, Z. & Kletečki Radović, M. (2015). Utjecaji siromaštva u ranom djetinjstvu i mjerenje dječje dobrobiti. U: Šućur i sur. (ur.), **Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj**. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 3-14
52. Šućur, Z. (2001). **Siromaštvo: Teorije, koncepti i pokazatelji**. Zagreb: Pravni fakultet.
53. Šućur, Z. (2006). Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj. **Revija za socijalnu politku**, 13 (3-4), 237-255., preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/30293>
54. Šućur, Z. (2014). Stari i novi siromasi u hrvatskom društvu: empirijski uvid. **Bogoslovska smotra**, 84 (3), 577-610., preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/129343>
55. The World Bank (2020). Priopćenje, preuzeto s: <https://www.worldbank.org/hr/news/press-release/2020/10/07/covid-19-to-add-as-many-as-150-million-extreme-poor-by-2021>
56. Vlada Republike Hrvatske (2002). **Program borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti**, preuzeto s: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages>
57. Vlada RH (2007). **Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske: ključni izazovi, prijedlozi mjera i zaključci**, preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/30320>
58. Vlada RH (2014a). **Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020.** preuzeto s: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije>
59. Vlada RH. (2014b). **Lisabonska agenda**, preuzeto s: <https://vlada.gov.hr/europa-2020/19454>
60. Vlada RH. (2014c). **Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u RH (2014-2020)**, preuzeto s: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije>
61. Vlada RH (2020a). **Europa 2020.**, preuzeto s: <https://vlada.gov.hr/europski-semestar/europa-2020/19454>
62. Vlada RH (2020b). Dokumenti, preuzeto s: <https://vlada.gov.hr/europa-2020/19454>
63. **Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju**, Narodne novine, 10/97, 107/07, 94/13, 98/19., preuzeto s: <https://www.zakon.hr/z/492/Zakon-o-pred%C5%A1kolskom-odgoju-i-obrazovanju>

64. Zakon o socijalnoj skrbi. **Narodne novine**, br. 157/2013, 152/2014, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 138/20.

ŽIVOTOPIS

Sandra Kramarić (r. Gajdek) rođena je 22.01.1975. godine u Sisku. Srednju školu završava u Gimnaziji Sisak. Na Učiteljskom fakultetu u Petrinji 2004. godine upisuje dodiplomski studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje, koji završava 2006.godine, te 2008.godine započinje pripravnički staž u DV Sisak Novi. Otvaranjem razlikovnog studija na Učiteljskom fakultetu, upisuje 2012. godine, te nakon toga 2013. godine i sveučilišni diplomski studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje gdje diplomira 2015. godine. Nakon toga nastavlja obrazovanjem na Pravnom fakultetu, na posijediplomskom interdisciplinarnom sveučilišnom studiju Prava djece.

U vrtiću je zaposlena od 2008. godine kao pripravnik, a nakon položenog stručnog ispita kao odgojitelj. U svojem dosadašnjem radu bavila se radom s djecom u DV Sisak Novi kroz redovan rad, projekte, kolonije i uključivanjem s djecom u razna događanja u vrtiću i gradu. Tijekom svoga odgojiteljskog staža mentor je studentima i odgojiteljima pripravnicima. Od 2019.godine obnaša dužnost ravnateljice u DV Sisak Novi.

Tijekom svoga rada izlagala je na stručnim i znanstvenim skupovima i konferencijama u Opatiji, Zadru, Petrinji i Sisku, u sklopu kojih su objavljeni zbornici radova.

Kontinuirano sudjeluje u raznim projektima, od koji je trenutno aktualan „Transition Is our Mission“ o prijelaznoj praksi djece iz vrtića u školu. Osnivač je i predsjednica Sisačke udruge za ranu intervenciju, te član lokalnog akcijskog tima Sisačke šarene inkluzije i Centra igre i Knjižnice igračaka u Sisku.

Izjava o autorstvu rada

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala rad:

UKLJUČIVANJE DJECE U PREDŠKOLSKU ODGOJNO-OBRAZOVNU USTANOVU
KAO ZAŠTITNI ČIMBENIK POSLJEDICA DJEČJEG SIROMAŠTVA

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (bilo da su u pitanju mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni ili popularni članci) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: _____

Datum: _____